

OSMANLI ESNAF TABİBİNİN AHLAK EĞİTİMİ VE DEĞERLERİ (FÜTÜVVETNAMELERE GÖRE)

Prof. Dr. Ayten ALTINTAŞ* - Uzm. Dr. Hanzade DOĞAN

ÖZET

Osmanlı Devleti'nde serbest olarak çalışan tabipler esnaf teşkilatındandı. Esnaf teşkilatı ahilik teşkilatının uzantısı olan bir organizasyona sahip olduğundan araştırmamızda Osmanlı esnaf tabibinin ahlak eğitimi ahilik teşkilatı fütüvvetnameleri incelenmiştir. İncelememizde Ahilik teşkilatının ilk 200 yıllık döneminde Anadolu'da yazılan, okunan kullanılan fütüvvetnameler esas alınmıştır. Fütüvvetnameler incelendiğinde en önemli ahlaki kavramın "bilgi" olduğu ve bilginin ancak "akıl"la öğrenileceği vurgulanmaktadır. Ahilik eğitiminde en önemli ahlak ilkeleri ise "ahlak temizliği, yüreklilik ve adalet"tir. Bu ilkeleri hazırlayan değerler ise; "bilgelik, doğruluk, namusluluk, cömertlik, hizmet, hakkı gözetme ve denge"dir. Fütüvvetnamelerde bu değerlerin neden ve niçini açıklanır, amacı ve nasıl ulaşılabileceği belirtilir. Sonuçta bireyin kendini ahlaki açıdan eğitirken diğer insanlara hizmet etmesinin esas olduğu ve amacın topluma hizmet olduğu vurgulanır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Tabibi, Fütüvvetname, Ahi, Ahlak Eğitimi.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin klasik döneminde sağlığın korunması ve hastalıkların tedavisi ile uğraşan; cerrah, kehhâl, fitukçı, sünnetçi, sınıkcı, sülükçü, hacamatçı, çıkıkcı, berber, tumarıcı, hüddam gibi meslekler içinde tabip en başta gelen idi.¹ Tabib; insan bed-

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı.

¹ Nil Akdeniz, *Osmanlılarda Hekim ve Deontolojisi*, İstanbul, 1977, s. 33-51.

nine arız olan hastalıkları iyi etmek ve sıhhati muhafaza etmek ilmini bilen ve uygulayan kişidir.² Osmanlı'nın klasik döneminde padişah hükümlerine göre tabipten beklenen; tüm insanlara hizmet etmek için tıp bilgisinin çerçevesi içinde hastalara bakmak ve tedavi için ilaç vermektir.³ Osmanlıda tabipler sarayda, orduda görev yaptıkları gibi büyük bir bölümü de serbest olarak mesleğini uygulayan tabiplerdi. Serbest tabipler çarşı ve pazarlarda seyyar olarak tabiplik yapabiliyor veya genelde bir dükkan (muayenehane) sahibi olup, orada oturup, arandıklarında orada bulunabiliyorlardı.⁴

Osmanlıda sağlık işleriyle uğraşan bütün meslekler esnaf teşkilatının üyesiydi. Esnaf tabip; aslında tabiplik yapanların tümünün teşkil ettiği sınıfa denirse de, genelde serbest olarak çalışan ve muayenehanesi olan tabip kastedilmektedir. Fakat biliyoruz ki, serbest çalışan tabiplerin; seçilerek sarayda, savaşlarda orduda görevlendirilmesi veya saray tabibinin serbest tabiplik de yapması, gerektiğinde orduda görevlendirilmesi her zaman mümkündür.

Osmanlıda esnaf terimi, önceleri sanat ehline zamanla da herhangi bir işle uğraşanların hepsine birden verilen ad haline gelmişti. Genellikle şehir ve kasabalarda bulunan serbest esnafın belli bir teşkilat ve düzeni vardı. Osmanlı'daki esnaf teşkilatının kuruluşunun *ahilik teşkilatı* ile ilişkisi olduğu bilinmektedir. Ahilik Anadolu'da 13. yüzyılda Ahi Evran tarafından kurulmuş ve geliştirilmiş bir esnaf örgütü haline gelmişti. Büyük şehirlerde ahilerin meslek guruplarına göre müstakil bir zaviyesi vardı. Küçük yerlerde ise bütün meslek gurupları bir birlik teşkil ediyorlardı. Bir meslekte çalışmak isteyen önce *çırak* olarak alınır, belli bir süre çalışıp mesleğinde ilerleyince *kalfa* ve daha sonra *usta* olarak sanatında ilerlerdi. Çırak meslekte ilerlemiş bir ustayı "ata ahi", kalfalardan ikisini de "yol kardeşi" seçer, böylece zaviyeden üç kişinin gözetiminde çalışırdı. Çıraklar mesleğini çok iyi öğrenmedikçe dükkan açamazlardı. Anadolu'da 13. yüzyılda kurulan Ahilik, bir meslek örgütü olduğu kadar dinsel, siyasal ve ekonomik yönleriyle önemli olup, ahlak eğitimi veren bir kurumdu. 15. yüzyıldan sonra özellikle Fatih devrinden itibaren esnaf birliklerinin idari işlerini düzenleyen bir teşkilat halini alarak ekonomik yönden önemini sürdürmüştür. Ahilik örgütü 17. yüzyıldan sonra loncalara dönüşmeğe başladıysa da ahilik teşkilatı ve uygulamaları esnaf teşkilatı içinde aynen yaşamağa devam etmiştir.⁵

² Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, Dersaadet 1317, *tabîb*: bedeni insana arız olan emrazı iyi etmek ve muhafazayı sıhhat eylemek ilmini bilen ve icra eden adam, hekim, fenni tıp alimi; F.Devellioğlu, "Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat", Ankara, 1980, *tabîb*: (arapça isim tabb'dan c.: etübbâ, tabîban): hekim, doktor, tabîbân: hekimler doktorlar.

³ Bu hüküm, Sultan III. Ahmed'in 1729 yılındaki buyruğudur; "Ettübâdan olanlar kanûn-ı tıbbâ riâyet ve iktisâbı mümâreset ile merzâ-i ibâdullaha müdâvat ve muktezâ-yı tıp üzre mualecât imek lâzım ve lâbüti iken..." denilerek, tabiplerin Allah kulları olan bütün insanların hastalıklarına deva aramak için tıp kanununa uygun olarak ve kazanılmış yatkınlıkla ilaç yapmaları gerektiği kaydediliyordu. (Sultan III.Ahmed'in bu hükmü B.O.A. 1142 senesi Mühimme Defterinde) yer alıyor. Bakınız: Ahmet Refik, *Onbirinci Asrı Hicride İstanbul Hayatı*, 130, s. 106-107; Aynı hüküm için: Ali Haydar Bayat, *Osmanlı Devleti'nde Hekimbaşılık Kurumu ve Hekimbaşılar*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1999, s. 97-98; Nil Akdeniz, *Osmanlılarda Hekim ve Deontolojisi*, İstanbul, 1977, s. 150.

⁴ Bakınız: A. Altıntaş, H. Doğan, "Osmanlı'da Esnaf Tabip ve Ahilik Teşkilatı ile İlişkisi", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 132, Haziran 2001, "Çalışma yerleri" bölümü.

⁵ Bu konuda bakınız: Ahmet Kal'a, Esnaf, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 11, İstanbul, 1995; Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 3-354; Bölüm VII, *Fütüvvet ve Esnaf Teşkilatı* s. 88-102; Ziya Kazıcı, Ahilik, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989; Osman Nuri Ergin, *Mecelle-i Umûr-ı Belediyye*, Cilt 1, İstanbul, 1995, "Ahi Teşkilatının Esnaflıkla Münasebeti", s. 513-526.

Osmanlıda tabip cerrah, kehhal ve tedavi sanatları uğraşanların hepsi ahilik teşkilatının bir uzantısı olan esnaf teşkilatının organizasyonuna sahiplerdi. Bu organizasyonun en başında o esnafın manevi olarak bağlı oldukları bir *pîr* vardı. Pîr o mesleği uygulayan ilk üstâddı. Esnaf zümresinin her biri bu ilk üstâdı pîr olarak kabul eder, kemer (şedd) onun adına bağlanır, dükkan onun adına açılır, dua ve merasimler o pîr anılarak başlanırdı. Osmanlı tabibinin piri olarak hem Hazreti *Lokman*, hem de Hazreti *Zelnun-u Mısri* kabul ediliyordu.⁶ Eğitimleri bir *ustanın* yanında ustaya hizmetle başlardı. Üstada hizmet etmeden (eğitim almadan) tabiplik yapılması fermanlarla yasaklanmıştı.⁷ Üstatlar marifetiyle “başka çıkmak” mesleğini uygulama hakkını almaktı.⁸ Büyük şehirlerdeki tabip, cerrah ve attarlar organizasyonun bir kolu olan kahya ve kethüdalarını da seçiyorlardı.⁹ Osmanlı esnaf tabibinin, cahil şarlatan ve görevini kötüye kullananları kontrol etmekle görevli olanlar *kadı* ve *muhtesip-ti*. Bunlar tabibin kontrolü, anlaşmazlık ve şikayetlerden sorumlu idi.¹⁰ Esnaf tabibi imtihan ederek tabiplik yapamayacak olanları tespit eden yetkililer daima bilgisinden emin olunan üst yetkili başka bir hekimdi.¹¹ Osmanlı Devleti’nde 19. yüzyıldan itibaren; hekimin eğitiminde, organizasyonunda, teşkilatında ve kontrolünde önemli değişiklikler olması ile bu düzen değişmiştir.

Osmanlı Devleti’nde esnafın organizasyonu ve ahlak eğitimi ahilik teşkilatının devamı olup, esnaf tabibin ahilik öğretilerinden etkilendiği muhakkaktı.¹² Bu makalede Osmanlı esnaf tabibinin ahlak eğitimi ve değerlerini anlayabilmek için ahilik teşkilatının eğitim ve öğretiminde esas aldığı ana kitap ve bir cemiyet nizamnamesi

⁶ Evliya Çelebi de 16. yüzyılda yazılan Razavi’nin fütüvvetnamesinden yararlanarak esnaf pîrlerini de tek tek yazmıştır; “Hükemaların pîrleri Hazreti *Zelnun-ı Mısri*’dir cemi etibbaların silsilesi ana müntehi olur...Esnaf-ı dekâkin-i ihükema. ..Zamanı kadimle pîrleri Hazreti *Lokman* idi ve Fisagors Tevhidi ve Eflatun-u İlahi ve Bukrat ve Sokrat ve Ristatalis ve Calinus ve Mernus nam hükemayı kadimler gelip akl ile bir biri kırk yapı ilmiyle göğe nerdirban imişlerdi” diyerek tabiplerin pîrlerini bildirir; (*Evliya Çelebi b. Derviş Muhammed Zilli, Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, 1 Kitap, İstanbul, Topkapı Sarayı Bağdat 304 Yazmasının Transkripsiyonu - Dizini, Hazırlayan Orhan Şaik Gökyay, 1 Baskı, İstanbul, Şubat 1996, Yayıncı Kredi Yayınları, s. 227-228).

⁷ 1573 tarihli bir Padişah buyruğunda üstada hizmet etmeden tabiplik yapanların yasaklanması için şöyle yazılıyordu; “...taht-ı kazanızda ba’z-ı kimesneler *üstâde hidmet* etmedin ve hekimbaşı vesâir üstâdlar marifetiyle başka çıkmadın biz hekimiz deyu ba’z-ı mariz olan müslümanlara muhâlif ilic ile kimin helâk ve kimin helâk mertebesine karyib idüb... (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Mühimme tasnifi, 23 numaralı defterin 92 numaralı fermanındadır. Bu metin için bakınız: Halil Sahillioğlu, “1700 yılında İstanbul’da Muayenehane Açma İzni Olan Tabip ve Cerrahlar”, *Tıp Dünyası Tarih Dergisi*, No:136, Nisan 1998, s. 11).

⁸ Bunun için bakınız: A. Altuntaş, H. Doğan, “Osmanlı’da Esnaf Tabip ve Ahilik Teşkilatı ile İlişkisi”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 132, Haziran 2001, “Esnaf tabibin teşkilatı” bölümü, Sayfa 138-139.

⁹ Bunun için bakınız: A. Altuntaş, H. Doğan, “Osmanlı’da Esnaf Tabip ve Ahilik Teşkilatı ile İlişkisi”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 132, Haziran 2001, “Esnaf tabibin teşkilatı” bölümü, Sayfa 140.

¹⁰ Bunun için bakınız: A. Altuntaş, H. Doğan, “Osmanlı’da Esnaf Tabip ve Ahilik Teşkilatı ile İlişkisi”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 132, Haziran 2001, “Görev ve kontrolleri” bölümü, Sayfa 132-133.

¹¹ Bunun için bakınız: A. Altuntaş, H. Doğan, “Osmanlı’da Esnaf Tabip ve Ahilik Teşkilatı ile İlişkisi”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 132, Haziran 2001, “Görev ve kontrolleri” bölümü, Sayfa 133-135.

¹² Ahilik teşkilatı için bakınız: “Ahilik”, Anabritanica, Ana Yayıncılık, İstanbul, 1986; Ziya Kazıcı, “Ahilik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 1, İstanbul, 1988; Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989; Osman Nuri Ergin, *Mecelle-i Umûr-ı Belediyye*, Cilt 1, İstanbul, 1995; “Ahi Teşkilatının Esnaflıkla Münasebeti”, s. 513-526; Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 3-354, Bölüm VII, “Fütüvvet ve Esnaf Teşkilatı”, s. 88-102.

olan fütüvvetnameler incelenmiştir. *Fütüvvet*; Arapça bir sözcük olup, gençlik, kahramanlık, cömertlik anlamlarına gelir. Tasavvuf kaynaklarında 8. yüzyıldan itibaren önde gelen sufilerin fütüvvet kelimesini tasavvufi bir terim olarak kullanmaya başladıkları kaydedilir.¹³ Fütüvvet “cömertlik, mürüvvet, asalet” gibi faziletleri kabul eden ve bunu uygulayan gençlerin teşkil ettiği birlikler olarak oluşmuştu. Sözlük anlamında eli açıklık, gözü tokluk, vergililik ve yiğitlik demek olan fütüvvet, terim olarak da: kişinin herkese yardım etmesi, haksızlığı önlemesi, kişinin ayıbını görmemesi, kötü söylememesi, mala, cana, onura el ve dil uzatmaması anlamına geliyordu. Fütüvvet, başlangıçta tasavvufi bir mahiyet taşıırken 13. yüzyıldan itibaren içtimai, iktisadi ve siyasi yapılanmaya dönüşen bir kurum olmuştur. Ahilik fütüvvet teşkilatının Anadolu’da aldığı değişik bir biçim olarak yorumlanır. Fütüvvet ile ahilik arasındaki ilişki net bir şekilde ortaya konmuştur.¹⁴

Fütüvvet cemiyetlerinin ana kitapları fütüvvetnamelerdir. *Fütüvvetname*; Fütüvveti konu alan veya fütüvvetin adab ve erkânı hakkında bilgi veren eserlerin ortak adıdır. Fütüvvetnameler, Ahilerin zaviyelerde uydukları ve uyguladıkları tüzük ve yönetmelik niteliğindedir. Bunlara eski ve ortaçağ toplumlarının bir nevi “davranış kitabı” gözüyle de bakabiliriz. Osmanlı Devleti’nde Fütüvvetname özellikle 13. yüzyıldan başlayarak fütüvvet ve ahi teşkilatı çerçevesinde bahsedilen mesleki nitelikteki nizamnameleri ifade eden bir anlam kazanmıştır.¹⁵

Bu çalışmada İstanbul kütüphanelerinde mevcut olup Türklerin Anadolu’ya gelmesinden hemen sonra Anadolu’da yazılmış veya Anadolu’ya getirilerek okunmuş, kullanılmış olduğu bilinen, Anadolu esnafının eğitiminde etkili olan fütüvvetnameler esas alınmıştır. İki 1220 yıllarında sonuncusu da 1520 yılında yazılmış 10 adet fütüvvetname kaynak olarak kullanılmıştır. Böylece Türklerin Anadolu’ya gelmesinden itibaren 300 yıllık dönemde Anadolu’da kullanılan fütüvvetnameler değerlendirilerek; verilen ahlak eğitimi, bu eğitimin amacı, iyi ve kötü değerler, bu değerlerin temelleri, davranışa yansımaları için gösterilen yollar dikkate alınarak bu eğitim verilmeğe çalışılacaktır.

FÜTÜVVETNAMELER

Bilinen en eski fütüvvetname 1021 yılında Abu-Abd-al Rahman Süleymi’nin yazdığı *Kitab-al-Futuvva*’dır. Bundan sonra Kuşayri’nin 1072 de yazdığı *al-Risalat-al-Kuşayriyya* ve Abd-Allah-al-Ansari’nin 1088 de yazdığı *Risalat-al-Futuvva*’sı gelmektedir. Daha sonra 1215 yılında yazıldığı bildirilen Nasır-üd-din Allah’ın oğlu Abu-l-Hasan Ali’in *Umdat-al-Vasıla*’sını biliyoruz.¹⁶ Anadolu Türkleri tarafından kullanılan fütüvvetnameler genelde bu eserlerden faydalanılıp geliştirilmiş diğer eserlerdir. Aşağıda gösterilen 10 önemli fütüvvetname bizim çalışmamızda esas alınmıştır. Kronolojik olarak sıralanan bu eserlerin yazarları, yazıldığı tarih ve hangi kütüphanede bulunduğu kaydedilmiştir. Biz çalışmamızı; bu fütüvvetnamelerin bugünkü dilimize aktarılan tercüme metinlerinden yaptık.

¹³ Süleyman Uludağ, “Fütüvvet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 13, İstanbul, 1996.

¹⁴ Frans Taechner, “İslâm Ortaçağında Futuvva (Fütüvvet Teşkilatı)”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 15, No:1-4, Ekim 1953-Temmuz 1954, Sayfa 3-32; Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989, Sayfa 155, 171.

¹⁵ Ahmet Yaşar Ocak, “Fütüvvetname”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 13, İstanbul, 1996.

¹⁶ Abdülbaki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, No:1-4, Ekim 1949-Temmuz 1950, Sayfa 112.

1- Harburti'nin "Tuĥfat al Vasaya"sı 13. yūzyıl (1220)¹⁷ Bu eser Ahmed-ibn-i İlyas-al-Harburti kısaca Nakkaş Ahmed tarafından yazılmıştır. Yazarı Harput'lu Nakkaş İlyas ođlu Ahmet diye de anılır. Yazıldığı tarih; Abu-l-Hasan'ın 1215 yılında ölümünde sonra ve Halife Nasır'ın 1225 yılında ölümünden önceye rastlar. Bu sebeple 1220 yılında yazılmış diyebiliriz. 13. yūzyılın başlarına ait bir eserdir, fakat 12. yūzyıla ait metinden ve diğer eserlerden faydalanmıştır. *Tuĥfat-al-Vasaya* isimli bu eser; İstanbul'da Ayasofya Kütüphanesi'ndedir. 19 varak olan bu risale Abdūlbaki Gölpınarlı tarafından 1949 yılında tercüme edilmiştir.¹⁸ Çalışmamızda bu tercümeyi esas aldık.

2- Nasiri'nin Fütūvvetnamesi 1290¹⁹ Bu eser Nasiri'nin manzum ve Farsça yazdığı *Futuvvet-name*'dir. İstanbul Köprülü Kütüphanesi'dedir. Bu risale 1290 (Hicri 689) yılında yazılmıştır kopya eden Bayburt'lu Seydi Hasan ođlu Ahi Alidir. Ahi Ali bu risaleyi 1437 (Hicri 840 Şabanında) yılında Bayburt'ta yazdığını belirtmiştir.²⁰ Bu eser bugünkü dilimize Abdūlbaki Gölpınarlı tarafından çevrilmiştir ki biz bu çalışmayı kullandık.

3- Müellifi belli olmayan Fütūvvetname 13. yūzyıl²¹ Müellifinin kim olduğu belirtilmemiş olan Farsça fütūvvetname 13. yūzyıla hatta daha öncelerine aittir. İstanbul Ayasofya Kütüphanesinde. Kısa olmakla beraber *Tuĥfat-al-Vasaya*'yı tamamlayacak kadar değerlidir.²² Dilimize Gölpınarlı tarafından kazandırılan bu eser bizim çalışmamızda esas alınmıştır.

4- Zerkub'un Fütūvvetnamesi 13. yy.²³ İstanbul Ayasofya Kütüphanesinde bulunan bu risalenin yazarı Nacm-ı Zar-kub'dur. 13. yūzyılın sonlarında yaşamış Tebrizli bir Ahi olduğu yazılmaktadır. *Kitab-al-Futuvva* adı ile yazdığı bu Farsça risalenin kendisinin daha önce yazdığı bir başka fütūvvetnamenin kısaltılmışıdır.²⁴ Bugünkü dile Abdūlbaki Gölpınarlı tarafından kazandırılmıştır.

5- Burgazi'nin Fütūvvetnamesi 13. yūzyıl²⁵ Çobanođlu Halil ođlu Yahya Burgazi ismi ile bilinen yazarın 1250 yılları civarında ve kesin olarak 13. yūzyılda ya-

¹⁷ Harput'lu Nakkaş İlyas Ođlu Ahmed, *Tuĥfat-al-Vasaya*, (İstanbul Ayasofya Kütüphanesi Mecmuası, No:2049, 108a-117b); Tercümesi: Abdūlbaki Gölpınarlı, İslâm ve Türk İllerinde Fütūvvet Teşkilatı ve Kaynakları, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, No:1-4, Ekim 1949-Temmuz 1950, Sayfa 105, 112, Metin: Sayfa 205-231.

¹⁸ Bilgi için bakınız: Abdūlbaki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütūvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 105, 112.

¹⁹ Nasiri, *Fütūvvet-name Nūshası*, (İstanbul Köprülü Kütüphanesi, Mecmua, No:1597, 89a-100a); Metin: Abdūlbaki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütūvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 311-352.

²⁰ Bilgi için bakınız: Abdūlbaki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütūvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 110-112.

²¹ Müellifi meçhul fütūvvet-name, (İstanbul Ayasofya Kütüphanesi Mecmuası, No.2049, 235b-237a); Metin: Abdūlbaki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütūvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No: 1-4, Sayfa 231-234.

²² Bilgi için bakınız: Abdūlbaki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütūvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 105-106.

²³ Necm-i Zer-kub, *Fütūvvet-name*, (İstanbul Ayasofya Kütüphanesi Mecmuası, No:2049, 219a); Metin: Abdūlbaki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütūvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 234-259.

²⁴ Bilgi için bakınız: Abdūlbaki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütūvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 106-107.

²⁵ Burgazi, *Fütūvvet-Name*, (Fatih Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Şeriye Kitapları, No:1154/198), kayıtlı metin için bakınız: Abdūlbaki Gölpınarlı, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 15, No:1-4, Ekim 1953-Temmuz 1954, Sayfa 111-149.

zılmış olan *Fütüvvet-Name* adlı eseri Türkçe'dir. Burgazi; "...anıncın Türk dilince yazdum, okumağa gengez ola, netekim Kuran'da buyurur....pes bu Rum ili kavmi Türk dilin bilirler, biz dahi Türk dilince beyan kılduk" sözleriyle neden Türkçe yazdığını açıklıyor. Gölpınarlı'nın tespitlerine göre Anadolu'da yazılmış olan bu risalenin Türkçe'sinin Batı Oğuzca olması da eserin Anadolu'da yazıldığını ispat eder. Bu eserin bir çok nüshaları vardır, en eski olanı Ali Emiri kütüphanesi nüshasıdır.²⁶ Metin dilimize Gölpınarlı tarafından kazandırılmıştır.

6- Kaşani'nin Fütüvvetnamesi 1335'den önce²⁷ Abd-al-Razzak Kaşani denilen Kaşani'li Husayn oğlu Suhayl-Allah'ın oğlu Masum'un eseri olan bu *Fütüvvet-name* Farsça'dır. İstanbul Murad Molla Kütüphanesindedir. Kaşani'nin ölümü 1335 (Hicri 736) olduğuna göre eser bu tarihten önce yazılmıştır. Eser *Tuhfat-al-İhvan* tercümesidir.²⁸ Bu eser de Abdülbaki Gölpınarlı tarafından dilimize çevrilmiştir.

7- Semnani'nin Fütüvvet Hakkında Risalesi 14. yüzyıl başı²⁹ Bu eser Ala-devle-i Semnani'nin olup 1335'de kendi el yazısıyla yazılmış nüshadan kopya edilmiştir. İstanbul Bayazit Kütüphanesindedir. *Risalat-al-Futuvva* adlı bu eser Kaşani'nin Fütüvvetnamesi'ni kaynak olarak almıştır.³⁰ Bugünkü dile Abdülbaki Gölpınarlı tarafından kazandırılmıştır.

8- Seyyid Hüseyin'in Fütüvvetnamesi 1450³¹ Şeyh Seyyid Gaybi oğlu Şeyh Seyyid Hüseyin'in eseri olan Fatih Sultan Mehmed zamanında (1451-1481) yazılmıştır. Risalenin ismi *Fütüvvet-Name*'dir ve Türkçe yazılmıştır. Kitabın başında Fatih övülmekte ve şeceresi yazılmaktadır. Seyyid Hüseyin bir eserinde, "...ve anlar için taryk-ı fütüvvetde ve rah-ı uhuvvetde ve sülük-i asfiyada ve menakıb-ı evliya-da kudemanın kelimatından intihab kılub Türki dilinde bir nice risale inşa itmişdim" diyerek Türkçe birkaç kitabı daha olduğunu bildiriyor.³² Bu eserin Gölpınarlı tarafından yapılan çevirisinden yararlandık.

9- Kâşifi'nin Fütüvvetname-i Sultanisi 15. yy.³³ Molla Huseyn Kaşifi'nin eseri olan *Fütüvvet-Name-i Sultanî*, Meşhed'de yazılmıştır. Eserinin başında isminin Huseyn-al Kaşifi olarak belirtir. Ölümünün 1504-1505 olduğunu bildiğimizden bu eser 15. yüzyılın sonlarında yazılmış olmalıdır. Fütüvvet yolunun

²⁶ Burgazi, *Fütüvvet-Name*, bilgi için bakınız: Abdülbaki Gölpınarlı, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 15, No:1-4, Ekim 1953-Temmuz 1954, Sayfa 76-110, Metin: Sayfa 111-149.

²⁷ Abd-al-Razzak Kaşani, *Tuhfat-al İhvan*, (İstanbul Murad Molla, Abd-al-Hamid I, 1447), Metin: Abdülbaki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 261-296.

²⁸ Bilgi için bakınız: Abdülbaki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları" *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 107-109.

²⁹ Ala-al-Devle-i Semnani, *Risalat-al Futuvva*, (İstanbul Bayezid, Veliyyeddin Efendi Kütüphanesi Mecmuası, No:1796, 170b-174a); Metin: Abdülbaki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 296-311.

³⁰ Bilgi için bakınız: Abdülbaki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 109-110.

³¹ Şeyh Seyyid Gaybi Oğul Şeyh Seyyid Hüseyin, *Fütüvvetname*, (Ankara Maarif Kütüphanesi, No:0355/1-3); Metin: Abdülbaki Gölpınarlı, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 17, No:1-4, Ekim 1955-Temmuz 1956, Sayfa 73-125.

³² Bilgi için bakınız: Abdülbaki Gölpınarlı, "Şeyh Seyyid Gaybi Oğul Şeyh Seyyid Hüseyin'in Fütüvvetnamesi", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 17, No:1-4, Ekim 1955-Temmuz 1956, Sayfa 27-33.

³³ Kaşifi, *Fütüvvet-Name-i Sultanî*, bilgi: Abdülbaki Gölpınarlı, "Fütüvvet-Name-i Sultanî ve Fütüvvet Hakkında Notlar", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 17, No:1-4, Ekim 1955-Temmuz 1956, Sayfa 128-146:

edeplerine ait çok kıymetli bir eserdir.³⁴ Bu eseri incelerken A. Gölpınarlı'nın yaptığı çevirisini kullandık.

10- Radavi'nin Miftah-al-Dakaayık'ı 1524³⁵ Seyyid Mehmed b. Seyyid Alaeddin'in 1524 yılında yazdığı önemli bir *Fütüvvetname-i Kebir* olarak da geçen eseri *Miftah-ı Dakaayık fi Beyan-al Futuvvatı va-l Hakayık* adlı eseri Bursa Müzesi Kütüphanesinde birkaç nüshası mevcuttur. Türkçe olan bu eser diğerleri gibi fütüvvet geleneklerine ve erkanını anlatması yanında özellikle esnafın sosyal ve ekonomik özelliklerine de değinerek Loncaların fütüvvete mahsus adetlerini en ince teferruata kadar anlattığından önemli bir eserdir.³⁶ Biz çalışmamızda Osman Ergin'in yaptığı tercümeden yararlandık.

\\ AHİLİK TEŞKİLATINA GİRMEK

Fütüvvetnamelerde ahilik teşkilatı genelde üç sınıf olarak açıklanır. Bunlar yiğitlik, ahilik ve şeyhliktir. Yiğitlik ahiliğin ilk basamağı, teşkilata kabul edilme, yani "yola girme"dir. Bu yolda ilerleyip belli bir olgunluğa erenler "ahi" (feta erleri, fütüvvét erbabı) olurlar. Şeyhlik ise en ileri makam olup, genellikle dini ve ahlaki alanda en üst derece, herhangi bir hırfet ve sanat ehlinin tabi olduğu zatın bulunduğu makamdır. *Yiğitlik fütüvvet yoluna girmek, ahilik yola düşüp gitmek, şeyhlik varılacak yere varmaktır* diye de özetlenir.³⁷

Ahilik teşkilatında henüz yola girmemiş olanlar fakat toplantı yerlerine, zaviyelere gidip gelenler "ahbâb" olarak anılır. Yiğitlik gurubuna dahil olan ve "yola giren" gençler fütüvvet namelerinde genellikle "terbiye" olarak zikredilir veya "yol oğlu" veya "talib" de denilmektedir. Bu yüzden ahilikte derece sıralaması: terbiye, yiğit, ahi, şeyh olarak da yapılmaktadır.³⁸ Ahilik teşkilatının bu üç ana bölümüne "girmek" için ayrı şartlar istenir ve ayrı merasimlerle bu tasdik edilir.

Ahiliğe girme şartlarından bahsetmeden önce ahiliğe kabul edilmeyenlerden bahsetmeliyiz. Ahilik teşkilatına kabul edilmeme ilk elemedir. Bu şartlar bütün fütüvvet namelerinde hemen hemen aynı olup 12 guruptur. Kabul edilmeme; kâfir (Allah'ın birliğine inanmayan), münafık (iki yüzlü), içkiye düşkünlük gibi özelliklere sahip olanlarla, kâhin (gaipden haber veren), dellâk (Hamamda müşteri keşeyip yıkayan), tellâl (dellâl, satılacak şeyi, haberi yüksek sesle bildiren), çulha

³⁴ Molla Hüseyin-al Kaşifi, *Fütüvvet-Name-i Sultani*, Bilgi için bakınız: Abdülbâki Gölpınarlı, "Fütüvvet-Name-i Sultani ve Fatüvvet Hakkında Notlar", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 17, No:1-4, Ekim 1955-Temmuz 1956, Sayfa 128-130.

³⁵ Radavi, *Miftah-ı Dakayık fi Beyan-al Futuvvatı va-l Hakayık*, (Bursa Müzesi Kütüphanesi Ulucami Kitapları, No:1533); bilgi: Abdülbâki Gölpınarlı, "Fütüvvet-Name-i Sultani ve Fütüvvet Hakkında Notlar", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 17, No:1-4, Ekim 1955-Temmuz 1956, Sayfa 146-155; Metinden parçalar: Osman Ergin, *Mecelle-i Umur-ı Belediye*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, No:21, Cilt 1, İstanbul, 1995, "Fütüvvet Yahud Esnafın Mensub Olduğu Tarikat" bölümünde, Sayfa 498-512.

³⁶ Radavi'nin *Miftahı* hakkında bakınız: Abdülbâki Gölpınarlı, "Fütüvvet-Name-i Sultani ve Fütüvvet Hakkında Notlar", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 17, No:1-4, Ekim 1955-Temmuz 1956, Sayfa 146-147; Franz Taeschner, "İslâm Ortaçağında Futuvva (Fütüvvet Teşkilatı)", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 15, No:1-4, Ekim 1953-Temmuz 1954, Sayfa 22-23.

³⁷ Burgazi, *Fütüvvet-Name*, Metin: Abdülbâki Gölpınarlı, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 15, No:1-4, Ekim 1953-Temmuz 1954, Sayfa 85.

³⁸ Bütün fütüvvetnamelerde özellikle bakınız: Şeyh Seyyid Gaybi Oğlu Şeyh Seyyid Hüseyin, *Fütüvvetname*, Metin: Abdülbâki Gölpınarlı, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 17, No:1-4, Ekim 1955-Temmuz 1956, Sayfa 39.

(malı pazarlayan tezgahlar), kasap, avcı, cerrah, vergi memuru, muhtekir (yolsuz kazanç elde eden) gibi mesleklere sahip olanları kapsıyordu.³⁹ Fütüvvetnamelerde böyle bildirildiği halde genelde; *İslam olan ve mesleği olan herkes kabul edilip kuşak kuşatırlar ama "tezkiye (temize çıkarma, aklama)" caiz değildir. Tezkiye iyice anlayıp sınıandıktan sonra olur* diye de belirtilmektedir.⁴⁰

Ahilik teşkilatına girmek için önce bunu istemek gerekir. Ahiliğe ayak basma "yola girme" için ilk şart genelde "yol istemek ve ergen olmak"tır. Bazı fütüvvetnamelerde "heves eylemek, sakal gelmek", bazılarında ise "İslam olmak, ergen olmak, hür olmak" yeterli şartlardır. Teşkilata gençlikte girmenin faydaları; "*Fütüvvet gençlikte girmek, töreleri meleke edinmek, buna alışmak, iyi işleri adet edinmek gerektir*" denilerek açıklanır.⁴¹ Ahiliğe girmenin en önemli şartlarından bir diğeri de "daima bir işle meşgul olmak"dır. Bu ahilik teşkilatının esnaf teşkilatı haline gelmesinde en önemli etkidir. Bu durum "*fütüvvette bir işe sarılmamak kötüdür, işsiz adam akıllı değildir*" veya "*daima işle meşgul ol, hüner aşabı yanında makbul bir hale gel, işsizlerin işi tamamiyle batıldır*" denilerek vurgulanır.⁴² Bir işle meşgul olmak; "*...kazancını yemelisin de ondan sonra ibadete himmet etmelisin... Hz. Davud kazancından ekmeke yemeyi adet edindi. Hz. Süleyman yedi iklim hükümündeydi ama rızıkını zembil örmekle kazanırdı. Ekmeğini zahmetle verdi. Fütüvvette bir işe sarılmamak tembellikten, talihsizlikten ve kötülükten ileri gelir. İşsiz adam nasıl olur da akıllı sayılır, akli olan nasıl olur da gaflete düşer*" denilerek örnekler verilmektedir.⁴³ Ayrıca bir mesleğe sahip olmanın özgürlük olduğu; "*...malı, korkusuzca ve aşağılıklara, adilliklere düşmeden kazanmak ve riyasız, minnetsiz iyi yerlere sarfetmek hürriyettir*" denilerek belirtilir.⁴⁴

Yiğitliğe girmeye hakkı olan, ahiliğe dahil edilecek "terbiye" için "*önce bir yiğit gerek ki onu kötülüklerden korusun*" denilerek "yol kardeşi" ve her an onunla meşgul olacak "yol atası" seçiliyor.⁴⁵ Bunlar genelde bir mesleğe girecek olan gencin ustası ve beraber çalışacağı kalfasıdır.

Yiğitliğe kabul merasimi genelde "ayakta durmak, şerbet içmek" merasimi veya fütüvvet girmeye merasiminden ayırmak için "şürbi (şerbet içen)", "kavli (kuşak kuşa-

³⁹ Nasrî, *Fütüvvet-name Nüshası*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 316; Seyyid Hüseyin Sayfa 41'de; Şed bağlamanın haram olduğu 12 kişi, 1-müşrik 2-münafık 3-gaybden haber vermeyi sanat edinen 4-şarap içmeyi adet eden 5-tellah 6-tellal 7-çullah 8-kasap 9-cerrah 10-avcı 11-ummal 12-madraz. Tellaklarla çullahlar doğru hareket ettikleri takdirde fütüvvet yoluna girebiliyorlar. Kasapların kan döktüklerinden cerrahların taş yürekli olduklarından fütüvvet yoluna alınmadıkları söylüyor; Burgazi'de 44 sayfada ayrıca yavuz nazarlı kişiye, insanların ayıbını görene, nekes olana, giybet edene, bühtanda bulunana, hırsıza, harım yiyene ve şehvetine uyana da fütüvvet verilemeyeceği bildiriliyor.

⁴⁰ Nasrî, *Fütüvvet-name Nüshası*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 316.

⁴¹ Abd-al-Razzak Kaşani, *Tuhfat-al-İhvan*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 290.

⁴² Nasrî, *Fütüvvet-name Nüshası*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 322.

⁴³ Nasrî, *Fütüvvet-name Nüshası*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 348.

⁴⁴ Abd-al-Razzak Kaşani, *Tuhfat-al-İhvan*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 272.

⁴⁵ Nasrî, *Fütüvvet-name Nüshası*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 316.

nan)” merasimi olarak anlatılır. Ahilerin her zaman yaptıkları toplantıların birinde, bir cuma günü veya özel bir günde “terbiye” için ilk merasim yerine getirilir. Bu önceden haber’ erilir. Ahilerin toplanma mekanı olan zaviyede (mahfil) toplanılır. Şeyh (veya Ahi Baba) baş köşeye oturur, nakiybler herkesi belli bir düzende, mertebelerine göre oturtur. Sohbet başlar Kuran, hadis, menakıb kitapları, erenlere, ariflere, şeyhlerle ait bahisler okunur bazen de sema yapılır.⁴⁶ Bir zaman sonra nakiyb bir elinde testi, bir elinde süpürge, meydana su saçıp süpürüyor. Bu sembolik süpürüş, bundan sonra söz bitti, merasım zamanı geldi anlamındadır. Bazı yerlerde ise nakiyb, bir eline bir tutam tuz, öbür eline bir tas su alıp meydana geliyor ve tuzu suya atıyor, böylece kabul merasimi başlatılıyor. Merasimi genelde nakiyb yönetir. İlk bölüm dualar bölümüdür. Burada gerekli görülen nasihatler, öğütlerle dualar yapılıyor. Her merasimde fütüvvet hutbesi, kurandan 7 ayet ve peygamberi anmak yerine getirilmesi gerekli hususlardır.⁴⁷ Daha sonra “razı olma” merasimi yapılır; “kimin kinde hakka varsa istesin” denilir. Herkes hellallaşıp birbirinden razı olduktan sonra nakiyb, “Kim fütüvvet istiyorsa gelsin.” diyerek yola girecek kişiyi çağırır. Adayı alıp mahfil kapısında “kabul, izin” ister;⁴⁸ “Gelmekliğimiz Tanrı için durmaktığımız Tanrı için, söylemekliğimiz Tanrı için, işbu kardaşımız siz uluların ayağına gelüp bu makam-ı insafda durmaktıktan muradı oldur kimsiz ihtiyarların silsilesine bağlanup katarına çekilüp erkan-görüp sahib-tarik olup Şah-ı Merdan kapusuna beli bağlı kul ola ve Hanedan aşıkartırma hidmetkar ola. Bu aşıkun hakkında ne buyurursunuz” der. Mahfilde bulunanlar hep beraber “Ehlühü mahallühü, vacib maslahat görürüz, mübarek olsun” diyerek kabul ettiklerini bildirirler.⁴⁹ Ayrıca ustasının da rızası alındıktan sonra “tövbe” merasimi başlar. Ahi baba veya şeyh talibin sağ elini, sağ eli ile tutuyor dualardan sonra büyük suçları açıklıyor ve müride tövbe, istiğfar telkin ediyor; “Ey terbiye sahipleri sohbet kapıları, fütüvvet erbabı, Tanrı rahmetiyle bereketleri sizlere, istiğfar ederim Tanrıya ki, ondan başka yoktur tapacak, diridir, daimi olarak Tanrılık eder. Ona tövbe ederim, Tanrıya bütün suçları, yanılmaları, noksanları örtmesi için yalvarırım ve bunu dilerim ondan. Rabbimiz sensin suçları örten, bağışlayan, dönüp gelinecek yer de sensin. Kudret de ancak yüce ve pek büyük Tanrının, kuvvet de. Selam size, Tanrının rahmetleri ve ber ekelleri size. Durdum sayısız günahlarıma istiğfar’ etmeye” der.⁵⁰ Bundan sonra ayağa kalkılır, “yemin” merasimi başlar. Eline içine tuz atılmış su kasesi verilir. “Ulu ve kutlu Tanrının emrine ve nehyine uyup kulluk eylemeye. Muhammed Mustafa’yı tertemiz davetine ve halvetine ıymaya, peygamberlerle erenlerin huylarında ve yollarında olmaya, teslim ve rıza ehline refiyklik etmeye, takva ve safa sahiplerine taraftarlığa, cömertlik, vefa, hilim ve haya sıfatlarına yardıma, anaların, babaların emirlerine muti

⁴⁶ Müellifi meçhul Fütüvvet-name, Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 232; Nasrı, *Fütüvvet-name Nüshası*, Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 328; Necm-i Zer-kub, *Fütüvvet-name*, Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 247.

⁴⁷ Genelde bütün fütüvvetnamelerde. Ayrıca bakınız not. 46.

⁴⁸ Nasrı, *Fütüvvet-name Nüshası*, Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 331-333.

⁴⁹ Müellifi meçhul Fütüvvet-name, Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 232.

⁵⁰ Necm-i Zer-kub, *Fütüvvet-name*, Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950 No:1-4, Sayfa 249.

olup fütüvvet senetlerini korumaya, Tanrı arslanı Mustafa'nın amcası oğlu sıfatıyla övülen Emir-al-müminin Ali Murtaza'nın fütüvvet biatını teslim, yücelik cüvan-mertlerinin huzuruna ermeye, salihlerin hizmetine koşmaya yoksullar hizmetçisinin vasiyetini kabule söz veriyorum. Bu tatlı su ile acı ve tuzlu suyu fütüvvet sadrı, müriyyet sahibi, kardeşlik dolunayı filan ahinin adına içiyorum” der,⁵¹ şerbeti (tuzlu suyu) içer gider şeyhin ahinin elini tazimle öper. Bu yemin daha özet bir şekilde yapılacağı gibi; “Sözümde durmak ve dönmek şartıyla filan ahiden içiyorum” denilerek çok daha kısa da yapılabilir. Terbiyenin içtiği bu şerbete murazaa (razı olma) şerbeti de denilir. Nakıyb tarafından veya Ahi baba tarafından şedd (kuşak) bağlanır, katılanlarda onu kucaklar. Bu surette onu tanımış olurlar.⁵²

Bu merasimden sonra terbiye ahiliğin görevlerini yerine getirmeğe gayret eder ve toplantılara katılır. Yol atası ve yol kardeşlerinin eğitimine tabi tutulur. Fütüvvet sahibi olabilmesi için belli bir süre geçmeli, ahiler onu tanımalıdır. Esnaflığa girecek genç maharet sahibi olmak ve belli bir zaman beklemek zorundadır, sanatı öğrenene kadar hizmet eder. Bu süre içinde belli bir ahlaki olgunluğa da erişmelidir. Bazı fütüvvetnamelerde bu sürenin 15 sene olduğu bildirilmektedir. “Nasıl bir genç 15 yılda ergenliğe kavuşuyorsa yol erliği de 15 yılda tamamlanır” denilmektedir “terbiye adamakallı çalışıp terbiye sahibi olur canını bilgiyle irfanla bezer” denilir.⁵³

Fütüvvete girme merasimi; Yiğit belli bir olgunluğa eriştikten sonra ahiliğe, fütüvvete girme merasimi yapılmaktadır. Bu merasim ayrı bir kuşak kuşatma “şedd bağlama” törenidir. “Bel bağlamak hizmet için, yücelik ve şeref içindir. Hz. İbrahim kâbeyi yaparken kemer gelmiş bel bağlamak ondan kalmıştır” denilmektedir.⁵⁴ Bu merasim daha önceki merasim gibi başlar, kuşak kuşatacak şahıs (üstad-ı şedd) tespit edilmiştir. Dualar ve belli merasimden sonra “aklanma” yapılır bu şöyle anlatılır; Talip şedd kuşanmış da tezkiye istiyorsa nakıyb: “Bilin ey fetalar topluluğu, fütüvvete rağbet eden bu talib bu topluluğa geldi, dileme durağında durdu, fütüvvete talip. Takvasına ve müriyyetine rağb olarak sözü doğru, işi temiz, ihsanı bol şeyh filanın, kendisini kardeş ve refiyyk olarak kabul etmesi için ...Tanrıyla fütüvvet erlerine tevessül eder”.⁵⁵ Topluluk bu söz üzerine onu, bu mertebeye ehil görüp rıza gösterir, dileğine şefaataç olur. Fakat bu onu iyice anladıktan, sinadıktan sonra olur. Tövbe ve yemin merasiminden sonra ayağa kalkılır şeyh şedde üç düğüm vurarak talibin beline bağlar. Bu arada talibin elleri başındadır. Üstad bu vaziyette ona sekiz öğüt veriyor Bu öğütler Tanrı yolunu hatırla, dinini gözet, çekinme yolunu sıkı tut, ahiret işlerini hazırla, insanların ayıplarını ört, kötü huyu gider, insafı ver, ahiret yurdunu al demektir. Sonra bu şahıs elleri başında olarak mahfile götürülüyor. Herkes gelip şeddi ziyaret ediyor, o zât-ı kutluyor,

⁵¹ Müellifi meçhul Fütüvvet-name, Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 223.

⁵² Harput'lu Nakkaş İlaş Oğlu Ahmed, *Tuhfat-al-Vasaya*, Tercümesi: Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, No:1-4, Ekim 1949-Temmuz 1950, Sayfa 223; Müellifi meçhul Fütüvvet-name, Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 223.

⁵³ Nasrî, *Fütüvvet-name Nüshası*, Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 333.

⁵⁴ Nasrî, *Fütüvvet-name Nüshası*, Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 329.

⁵⁵ Nasrî, *Fütüvvet-name Nüshası*, Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 333.

Bel bağlamak hizmete, talibin bütün ashaba saygı göstermesine delalet eder denilmektedir. Kuşaktaki üç düğümle fetanın üç şeyi bağlanır. Gözü haram olan şeylere, ağız günah olan sözlere, eli zulümlere bağlanır. Önemli ahlaki öğütler verilir, su dolu kadehe tuz atılır ve içirilir. Böylece tezkiye (temize çıkarma aklama), mertebeye ehil görmek, muahede (antlaşma) hakkına sahip olur.

Kuşak açma merasimi; *Beli bağlanan kişi bir müddet geçip, ahlakından emin olunur, yolunda sevilirse ahisi bir merasimle belini açar, ona izin verir.* Bu merasimde Şeyh şeddi çözüyor ve ayetler okuyarak mührü açıyor. Bu merasim kısaca şöyle yapılıyor; Nakıyb talipden şeddi alır “*Biz onda bulunan hakkımızı aldık, bu hususta söyleyecek sözü, edilecek itirazı olan varsa tezkiyeden önce söylesin, dile gelsin çünkü tezkiye ikrardır, tezkiyeden sonra knamaysa inkardır*” der. Bel açmanın sırrı ona başkalarının hizmet etmesi içindir.⁵⁶ Kuşağa atılan üç düğüm çözülüyor. Böylece üç şeyi açılır; Kapısı konuklara, kesesi kardeşlerden ihtiyacı olanlara, sofrası bütün açlara açılır. “*Beli bağlanır terbiye başlar, beli açılır alemde terbiye için*” denilir.⁵⁷

Bir başka üst tören de *şalvar giydirme törenidir.* Bu yaşlılıkta olur ve belli bir dereceye ulaşan ancak giyebilir. Bu durum “*Terbiye keremde olgunlaşıp, dostlara kadem sahibi olunca ahinin ona şalvar giydirmesi vacip olur. O terbiye ahi olur. şehvetten uzaklaşır, nefsi buyruğu altına girer*” diye bildirilmektedir.⁵⁸

AHİLİK TEŞKİLATINDA EĞİTİM

Eğitimin Şekli

Ahilik teşkilatının şartlarından ilki bir *meslek sahibi* olmak idi. 14. yy. da Semnani bu şartı “*Fütüvvet esası kazancı terk etmemektir*” diyerek açıklar.⁵⁹ Ahilikte çalışmak “*malı korkusuzca ve aşağılıklara adiliklere düşmeden kazanmak ve riyasız minnetsiz iyi yerlere sarf etmek*” önemlidir.⁶⁰ Zerkub; “*Peygamber, İbadet yetmiş tanedir en üstünü helal rızık kazanmaktır, buyurmuştur*” der.⁶¹ Nasırı de “*kazancından eknek yemelisin de ondan sonra ibadete himmet etmelisin*” diyerek bu şartı belirtir.⁶² Bir ustanın yanına çırak olmak isteyen genç aynı zamanda bir ahi olan ustasını “yol atası”, bu meslekte ilerlemiş kalfasını “yol kardeşi” seçerek ahilik teşkilatına da giriyordu. Böylece ustasının yanında *teknik eğitimini* alırken, hem yol atası olan us-

⁵⁶ Nasırı, *Fütüvvet-name Nüshası*, Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 330.

⁵⁷ Şeyh Seyyid Gaybi Oğlu Şeyh Seyyid Hüseyin, *Fütüvvetname*, (Ankara Maarif Kütüphanesi, No:0355/1-3); Metin: Abdülbâki Gölpınarlı, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 17, No:1-4, Ekim 1955-Temmuz 1956, Sayfa 39-41.

⁵⁸ Nasırı, *Fütüvvet-name Nüshası*, Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 233, 333.

⁵⁹ Aela-al-Deve-i Semnani, *Risalat-al Futuvva*, (İstanbul Bayezid, Veliyyeddin Efendi Kütüphanesi Mecmuası, No:1796, 170b-174a); Metin: Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 296-308.

⁶⁰ Abd-al-Razzak Kaşani, *Tuhfat-al-İhvan*, (İstanbul Murad Molla, Abd-al-Hamid I, 1447); Metin: Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 272.

⁶¹ Necm-i Zer-kub, *Fütüvvet-name*, Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 257.

⁶² Nasırı, *Fütüvvet-name Nüshası*, Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 322.

tasının yanında ahlaki olarak eğitiliyor, hem de ahi zaviyesindeki toplantılarda fütüvvetnamelerde belirtilen düzende *ahlak eğitimi* alıyordu. Ahilik teşkilatında eğitim gündüz işyerinde iş başında eğitmek, bilinçlendirmek, geceleri ahi zaviyelerinde (sosyal ve ahlaki yönden) eğitmek ve bilinçlendirmek şeklinde oluyordu.

Ahilik teşkilatına giren genç hayatının her safhasında ahlaki eğitimi alıyor, onların terimiyle "terbiye" görüyordu. Nasırı, eserinde eğitimin yani terbiyenin gereğini şöyle açıklıyordu; "*Hünerlerle kuvvetlenmesi için adayı terbiye ile yetiştirmek farzdır. Dağ meyvesinin ne rengi vardır, ne kokusu ve tadı vardır, ne hoş lezzeti, fakat yetiştirildi mi renklerin, güzelleşir, yiyimli ve tatlı hale gelir.*" "*İnsanoğlu terbiye edilmese hiç kimse onu öküzden, eşekten fark edemez. Terbiyeyle yapraktan atlas yapılır.*"⁶³ Bu teşkilatta terbiye denilince; ahlaki terbiye, onların terimiyle "edeb" akla gelmektedir. Burgazi "*Cümle ilmün yiğreyi edebdür*" der.⁶⁴ Eğitimde "edeb" in önemini belirtirken "*Edeb babın yazalum ki fütüvvet tamam ola*" diyerek yaşamın her safhasına ait kuralları edepler olarak anlatılmaktadır.⁶⁵ Nasırı de "*Terbiyeye ait edepler*" i ayrı bir bölümde anlatır "*Herkes kendi ahisinden edep, erkan öğrenir*" der.⁶⁶

Zaviyede eğitim genelde *sohbet ve merasimlerle* oluyordu. *Sohbetle* eğitim fütüvvetnamelerde üzerinde çok durulan bir konudur. Bir araya gelindiğinde konuşulurken, dualar yapıldığı sıralarda yapılan açıklamalarla ve bu konuda bilgi verilirken hep eğitmek esastı. Nasırı sohbetin ve iyi arkadaşın faydalarını şöyle özetler; "*Sohbetten daha iyi hiçbir şey yoktur, safa ehliyle sohbet aziz bir iştir*" der ve şu güzel sözü ilave eder; "*Ey güzel görüşlü, sirke bile balla düşüp kalkarsa baş ağrısına ilaç olur.*"⁶⁷ Burada tadı ekşi olan sirkenin bile balla bir araya getirildiğinde içilebilecek ve ilaç olarak faydalı hale geldiği vurgulanmaktadır. Kaşani de "*Bu yola giren sohbetle fazilet edeplerini kazanır, onların adetlerini adet edinir ve bunu meleke haline kor. Çünkü önde gidene uymaktan ve sohbetten fazla nefse tesir eden, yoldaştan başka ruh açan hiçbir şey yoktur. Bundan dolayı da buyurmuşlardır; şiiir: İnsanı sorma ona eş olana bak. Çünkü her eş, kendine eş olana uyar*"⁶⁸ demektedir. Kemal sahibi olanlarla sohbet fazilet edepleri kazandırır, onların davranışlarını öğretir denilerek olgun bilgili kişilerle sohbetin önemi belirtilirdi. Bu ilişkiyi Burgazi; "*Bül-bülle sohbet edenin yeri gül bahçesi, baykuşla sohbet edenin yeri ise viraneliktir*" diye anlatır.⁶⁹ Sohbet sırasında fütüvvetnameler, ahlak kitapları, Kuran-ı Kerim, hadisler okunuyor, kahramanlık destanları anlatılıyor, öğütler veriliyordu. Nasırı

⁶³ Abd-al-Razzak Kaşani, *Tuhfat-al-İhvan*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 290-291.

⁶⁴ Burgazi, *Fütüvvet-Name*, Metin: Abdülbâki Gölpınarlı, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 15, Ekim 1953-Temmuz 1954, Sayfa 114.

⁶⁵ Burgazi, *Fütüvvet-Name*, Metin: Abdülbâki Gölpınarlı, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 15, Ekim 1953-Temmuz 1954, Sayfa 138'den itibaren.

⁶⁶ Nasırı, *Fütüvvet-name Nüshası*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 339.

⁶⁷ Nasırı, *Fütüvvet-name Nüshası*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 339.

⁶⁸ Abd-al-Razzak Kaşani, *Tuhfat-al-İhvan*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 290-291.

⁶⁹ Burgazi, *Fütüvvet-Name*, Metin: Abdülbâki Gölpınarlı, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 15, No:1-4, Ekim 1953-Temmuz 1954, Sayfa 134.

öğüt vermenin önemini şöyle dile getiriyor; *Hünerlerle kuvvetlenmesi için terbiyeyi yetiştirmek, öğüt vermek gerekir. Ona kötülükten sakınmayı, kendine yapılmasını istemediğini kimseye yapmaması gerektiği öğütlenir. Nasırı'nın öğütlerini kabullenirsen bu sözler, kulağına taktığın inciden de iyidir, güzeldir.*⁷⁰

Merasimler de bir eğitim vasıtası idi; Kabul töreni, aklanma töreni, tövbe ve yemin merasimlerle yerine getiriliyordu. Bu merasimler sırasında değerler tekrarlanıyor, kurallar ve nedenleri açıklanıyor ve orada bulunanlar hepsi bu şekilde bilgilendiriliyor veya bilgileri pekişiyordu. Bu merasim sırasında; *"Nereye varırsan izzetle hürmetle var, nerede oturursan edeple otur, bir söz söylersen hikmetle söyle, söylemezsen dinle, kalktın mı hizmetle kalk"*⁷¹ denilerek, bunun uyulması gereken dört emir olduğu belirtiliyordu. Şed kuşanırken de sekiz öğüt veriliyor: *"Tanrı yolunu hatırla, dinini gözet, çekinme yolunu sıkı tut, ahiret işlerine hazırlan, insanların ayıplarını ört, kötü huyunu gider, insafı ver ahiret yurdunu al"*⁷² denilerek en önemli ahlaki değerler "kulağa küpe" yapılıyordu. Bu merasimlerde eğitim sorulu cevaplı da oluyordu. Ahi şeyhi, ahiye bilmesi gereken konuda sorular soruyor, ahi de onu cevaplıyor, bilmediği sorular hakkında bilgi veriliyordu.⁷³ Ahilik teşkilatında yeterince eğitilen olgunlaşan yiğit, belli bir süre sonra "belini açma" merasimine tabi tutuluyordu. Bu merasimle ahinin kuşağındaki üç düğüm açılmakta ve "alemden terbiye" için hayatın içine bırakılmaktaydı. Böylece zaviyedeki eğitim hayatta eğitimle devam ediliyordu. Belli bir olgunluğa erişen ahi hem gençleri eğitiyor hem de yaşarken olaylardan dersler çıkararak, kendi kendini eğitmesi gerektiği öğretiliyordu.

Zaviyede eğitim verilirken; 1-*Davranışlara ait eğitim*: Yemek yeme, sofraya düzeni, giyim kuşam, oturup kalkmadan hasta ziyaretine kadar günlük hayattaki davranışların kuralları eğitimle verilir. Ahinin yaşamının belli kuralları ve disiplini öğretilir ve ilk günden itibaren uygulanması sağlanırdı. 2-*Düşünceye ait eğitim* (ahlaki öğretiler) Bu eğitimde izlenen yol: a-Doğru olan nedir. b-Doğru olmayan nelerdir. c-Nasıl doğru olunur, şeklinde yapılıyordu

Eğitimin Amacı

Fütüvvetnamelerde yer alan ahlak eğitiminin amacı çok açık bir şekilde hepsinde yer almaktadır. Fütüvvetnamelerde insanın önemi ve bütün insanların değerli oluşu bilgisiyse konuya girilmektedir. İnsanın bütün yaratılmışların en yücesi olduğu örneklerle vurgulanmakta, insanın iyi sıfatlarla donatılmışken zamanla bu özelliklerini kaybetmiş olduğu, Fütüvvetteki bilgilerle bu yaradılış nurunun fark edilmesi ve onun kuvvet aleminden fiil sahasına çıkmasının hedef olduğu anlatılmaktadır. Bu amaç içinde iyi ve temiz sıfatlarla sıfatlanmak, güzel huylarla huylanmak, kötü ve aşağılık vasıflardan kaçınmak başta geliyordu. Eğitimle ahi bu özellikleri kazanma-

⁷⁰ Nasırı, *Fütüvvet-name Nüshası*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 325.

⁷¹ Şeyh Seyyid Gaybi Oğlu Şeyh Seyyid Hüseyin, *Fütüvvetname*, (Ankara Maarif Kütüphanesi, No:0355/1-3); Metin: Abdülbâki Gölpınarlı, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 17, No:1-4, Ekim 1955-Temmuz 1956, Sayfa 42.

⁷² Şeyh Seyyid Gaybi Oğlu Şeyh Seyyid Hüseyin, *Fütüvvetname*, (Ankara Maarif Kütüphanesi, No:0355/1-3); Metin: Abdülbâki Gölpınarlı, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 17, No:1-4, Ekim 1955-Temmuz 1956, Sayfa 42.

⁷³ Kaşifi, *Fütüvvet-Name-i Sultani*, bilgi: Abdülbâki Gölpınarlı, "Fütüvvet-Name-i Sultani ve Fütüvvet Hakkında Notlar", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 17, No:1-4, Ekim 1955-Temmuz 1956, Sayfa 135.

lıydı. Kaşani, “Fütüvvet yaratılış nurunun zuhuru ve o nurun mümkün olan kuvvet aleminden fil sahasına çıkışıdır. Başlangıcı nefsi arıtmak, gönlü temizlemekle olur” diyor.⁷⁴ Semnani de, “Bu risale ahlak üstünlüğünün tamamıyla meleke haline gelmesi ve aşağılıkların tamamıyla giderilmesi vasıtasıyla insana ait yaratılış nurunun zuhurunu ve nefsanî karanlıkları kapatması” amacı ile yazıldığını söylüyordu.⁷⁵ Bu şekilde “Fütüvvet sahibi olmak varlık muktezası olan üstünlükleri ve güzel huyları kazanmak” amacı yerine gelecekti.⁷⁶ İlyas oğlu Ahmed bunu; “Fütüvvet yolu yolların en selametlisi en aydın olup, Tanrı bu dostların kalplerini fütüvvet maârifinin inceliklerine ait noktelerle nurlandırdı, içlerini mürüvvet armağanlarına ait eşsiz güzelliklerle arıttı, nefislerini şüpheli nesnelere isteklerinden tertemiz hale getirdi” diyerek açıklıyor.⁷⁷ İnsana ait yaratılış nurunun ortaya çıkışı, nefsin karanlıklarından, hayvani ve yırtıcı sıfatlarından uzaklaşmak, tabiatın zorlaması ile ve beşeriyet bulanıklığıyla pislenecek hale getirmekle olurdu. Diğer eserler de göz önünde bulundurulduğunda Fütüvvetin amacı özetle; “varlıkta (insan) olması gereken güzel huyları ve üstünlükleri kazanmak, Feta=Ahlak üstünlüğüne ermek, ahlak üstünlüğü-nün alışkanlık haline gelmesi” idi.

Bu eğitimin başlangıcı da nefsi arıtmak, gönlü temizlemekle olurdu eğitimle nefsi arıtmak, gönlü temizlemek, güzel ahlak ve güzel davranış sahibi olmak mümkündür. Semnani, “insanın nefsinin arındırıp, ilk yaratıldığı değere getiren Bilgi şerefli, sağladığı fayda ebedi varlık olmasıdır, kutluluk, daimi seçkinlik büyüklük, iki alemde de iyi ad sahibi oluşturmaya” diye açıklıyordu.⁷⁸ Kaşani; “Güzel edep, temiz ameller, beğenilmiş adetler, takdir edilmiş sıfatlar, doğru niyetler, yerinde fikirler, düzgün reyler, tertemiz işler, insanı hayra sevkeden ve hasenata yönelten şeyler” öğretilmeliydi.⁷⁹ Semnani de; “Ebedi varlık ve kutluluk, daimi seçkinlik ve büyüklük, büyük ve yüce olan Allah’ın yakınlığı ve iki alemde de iyi ad sahibi oluşturmaya. Çünkü fütüvvet hakikatte iyi ve temiz sıfatlarla sıfatlanmak, beğenilmiş huylarla huyulanmaktır” diyordu.⁸⁰ Amaç “insanı utandıracak ve ağyarın öne geçmesini icab ettirecek şeylerden çekinmektir. Bu’ hüvün menşei nefsin şerefini büyüklüğünü aslının arlığını ve güzelliğini bilmek heva ve hevesden arınma-

⁷⁴ Abd-al-Razzak Kaşani, *Tupfak-al-İhvan*, Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 269.

⁷⁵ Ala-al-Devle-i Semnani, *Risalat-al Futuvva*, (İstanbul Bayezid, Veliyyeddin Efendi Kütüphanesi Mecmuası, No:1796, 170b-174a); Metin: Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 296.

⁷⁶ Abd-al-Razzak Kaşani, *Tupfak-al-İhvan*, Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 269.

⁷⁷ Harput’lu Hakkaş İlyas Oğlu Ahmed, *Tuhfan-al-Vaşaya*, Tercümesi: Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet ve Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, No:1-4, Ekim 1949-Temmuz 1950, Sayfa 205.

⁷⁸ Ala-al-Devle-i Semnani, *Risalat-al Futuvva*, (İstanbul Bayezid, Veliyyeddin Efendi Kütüphanesi Mecmuası, No:1796, 170b-174a); Metin: Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 299.

⁷⁹ Abd-al-Razzak Kaşani, *Tupfak-al-İhvan*, Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 269.

⁸⁰ Ala-al-Devle-i Semnani, *Risalat-al Futuvva*, (İstanbul Bayezid, Veliyyeddin Efendi Kütüphanesi Mecmuası, No:1796, 170b-174a); Metin: Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 299.

sı, tabiat pislîği ile cismani kirlerden temizlenmesi ve Tanrı yakınları arasına katılmış bulunmasıdır” diye vurguluyordu.⁸¹

Ahilik teşkilatındaki Fütüvvetnamelerde gösterildiği gibi bir eğitime tabi tutuluyordu. Bu eğitimle; *ahlak üstünlüğünün (erdem) tamamıyla meleke haline gelmesi, aşâğılıkların giderilmesi sağlanıyordu.*⁸² Amaç “Allah’ın emirlerini yerine getirme ve fazilette (erdem) ısrar ve sebat” etmektir.⁸³

Eğitimin Temeli

Fütüvvetnamelerde eğitimin temelinde *Akıl ve Bilgi* esas alınmıştır. Fütüvvetnamelerde esas bölümler fütüvvete (ahilik) girmek için “bilgi”nin önemini vurgulayan uzun bölümlerdir. Burada bilginin akılla olacağı belirtilir ve örnekler verilir. Akıllı insanın ahlak eğitiminin ancak nefsin (benliğin) eğitimi ile elde edeceği yazılır. Semnani bu durumu; “*Akıl, kulun Tanrıya yakınlık sağlamanın vasıtasıdır, akıl bilginin başlangıcıdır, hiçbir davranış yoktur ki bilgiye muhtaç olmasın*” diye açıklıyordu. Ahilik teşkilatındaki ahlaki eğitimle; “*Fazilet (Erdemin ne olduğu) bilinecek, bilinmezse itaat edilemez ve fazilet elde edilemez hayır ve şer bilinecek. Akılsız fütüvvet olamaz. Bilgi akılla elde edilir. Akıl bilgiyle olgunlaşır. Akıl başlangıçtır, Bilgi olgunluk, akıl olmayınca olgunluk olmaz*” deniliyordu.⁸⁴ Fütüvvet için bilgili olmak gerektiği ve bilgi de akılla olduğu bu eserlerde devamlı tekrar edilmiştir. Kaşifi eserinin mukaddimesinde bilginin yüceliğini anlatır.⁸⁵ Zerkub, Fütüvvet nedir sorusuna “*bilgisizliği terk etmektir*” diye cevap veriyor.⁸⁶ İlyas oğlu Ahmed eserinde; “*Bilgi dünya ve din edeplerine şamildir, bilgiden daha üstün övünülecek bir şey, ondan daha nefis bir şeref, ondan yüce bir soy ve ondan daha ziyade adamı kurtarıp üst edecek bir amel yoktur. Helalle haramın arası ancak bilgiyle ayırt edilebilir. Bilgi yer yüzünde korunma ve temizlik, ahirette bezenıştır*” diye yazar.⁸⁷ Zerkub, kitabında, kırk kötü sıfat, kırk iyi sıfatı sayarken *bilgili olmayı* iyi sıfatların ilk maddesi olarak sayar,⁸⁸ “*Fütüvvet sahibi*

⁸¹ Ala-al-Devle-i Semnani, *Risalat-al Futuvva*, (İstanbul Bayezid, Veliyyeddin Efendi Kütüphanesi Mecmua, No:1796, 170b-174a); Metin: Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 307.

⁸² Ala-al-Devle-i Semnani, *Risalat-al Futuvva*, (İstanbul Bayezid, Veliyyeddin Efendi Kütüphanesi Mecmua, No:1796, 170b-174a); Metin: Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 296.

⁸³ Ala-al-Devle-i Semnani, *Risalat-al Futuvva*, (İstanbul Bayezid, Veliyyeddin Efendi Kütüphanesi Mecmua, No:1796, 170b-174a); Metin: Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 297.

⁸⁴ Ala-al-Devle-i Semnani, *Risalat-al Futuvva*, (İstanbul Bayezid, Veliyyeddin Efendi Kütüphanesi Mecmua, No:1796, 170b-174a); Metin: Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 301.

⁸⁵ Kaşifi, *Fütüvvet-Name-i Sultani*, bilgi, Abdülbâki Gölpınarlı, “Fütüvvet-Name-i Sultani ve Fütüvvet Hakkında Notlar”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 17, No:1-4, Ekim 1955-Temmuz 1956, Sayfa 130.

⁸⁶ Necm-i Zer-kub, *Fütüvvet-name*, Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 240.

⁸⁷ Harput’lu Nakakş İlyas Oğlu Ahmed, *Tuhfat-al-Vasaya*, (İstanbul Ayasofya Kütüphanesi Mecmuası, No:2049, 108a-117b), Tercümesi: Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, No:1-4, Ekim 1949-Temmuz 1950, Sayfa 105, 112, Metin: Sayfa 214.

⁸⁸ Necm-i Zer-kub, *Fütüvvet-name*, Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 245.

hür olmalı, akıllı olmalı, bilgili olmalıdır" der.⁸⁹ Semnani de, bilginin öneminden bahsettikten sonra "*Bilginin şerefi konusunun şerefli olmasına, gayesinin yüceliğine, faydasının umumi oluşuna bağlıdır*" der.⁹⁰ Ahilik öğretilerinde *Su* bir semboldür, su akıl ve bunun getirdiği bilgiyi işaret eder. Su, nasıl bedenlerin hayat unsuru ise bilgi de ahlakın esas unsurudur denir.⁹¹

Eğitimde İlke ve Değerler

Ahilik teşkilatının amacı üyelerini erdemli insanlar olarak eğitmek idi. Fütüvvet-nameler erdemli olabilmek için ne yapılması gerekeni öğreten kitaplardır. Bu kitaplarda; erdemli olabilmek için önce *doğru ve eğriyi* bilmek gerektiği belirtilir. "*İyiliği buyurmak, kötülüğten nehyetmek fütüvvet şartlarındandır*" denilir.⁹² Fütüvvetnamelerde doğruyu öğretebilmek için teşkilat üyelerine erdemli olmanın başlıca ahlak ilkeleri ve bu ilkelerin değerleri açıklanmaktadır. İncelediğimiz bütün eserlerde bu eğitimde yer alan *dört temel ilke* ve bu ilkeleri tanımlayacak *sekiz değer* esas alınmıştır. Bu değerler öğretilirken bununla ilgili doğru olmayan *değerler* de verilerek öğreti pekiştirilir. Eğitimde esas alınan Dört Temel İlke: *İffet* (ahlak temizliği, namusluluk), *Şecaat* (yürekli, yiğitlik), *Hikmet* (bilgelik), *Adalet* (Hakkı gözetme, herkese hakkını vermek)tir. Bu ilkelerin her birinin esasını teşkil ettiği söylenen ikişer *ahlaki değer* bu bölümlerde açıklanır. Bu değerler; Cömertlik, tövbe, doğruluk, hidayet, gönül alçaklığı, emniyet, vefa ve öğüttür.⁹³ Burada her bir ilke, insanın davranışlarının o konudaki iki zıt düşünceden uzaklaşarak dengeli düşünebilme ve öyle hareket etmek gerektiği üzerine kurulmuştur. Erdeme götüreceği değerlerin aslında o değere götüren iki zıt özelliklerin orta hali dengesi olduğu anlatılır. Kaşani, fütüvvetteki amacı; "*İnsanın bütün kavvet ve melekesini ifrat ve tefritten koruyup itidale ulaştırma*" diye açıklar.⁹⁴ Semnani de; "*Bu dört faziletin her biri iki aşağılık sıfat arasındaki orta yol (İtidal) dur*" der.⁹⁵

İFFET İLKE (Ahlak temizliği, namusluluk) Ahlak temizliği ilkesi bu teşkilatta sahip olunması gereken en önemli özelliktir. "*Fütüvvet erbabının ahlak bakımından yü-*

⁸⁹ Necm-i Zer-kub, *Fütüvvet-name*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 244.

⁹⁰ Ala-al-Deve-i Samnani, *Risalat-al Futuvva*, (İstanbul Bayezid, Veliiyeddin Efendi Kütüphanesi Mecmua, No:1796, 170b-174a), Metin: Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 299.

⁹¹ Ala-al-Deve-i Samnani, *Risalat-al Futuvva*, (İstanbul Bayezid, Veliiyeddin Efendi Kütüphanesi Mecmua, No:1796, 170b-174a), Metin: Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 303.

⁹² Harput'lu Nakkaş İlyas Oğlu Ahmed, *Tuhfat-al-Vasaya*, Tercümesi: Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, No: 1-4, Ekim 1949-Temmuz 1950, Sayfa 219.

⁹³ Ala-al-Deve-i Samnani, *Risalat-al Futuvva*, (İstanbul Bayezid, Veliiyeddin Efendi Kütüphanesi Mecmua, No:1796, 170b-174a), Metin: Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11 Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 299; Abd-al-Razzak Kaşani, *Tuhfat-al-İhvan*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 263.

⁹⁴ Abd-al-Razzak Kaşani, *Tuhfat-al-İhvan*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 268.

⁹⁵ Ala-al-Deve-i Samnani, *Risalat-al Futuvva*, (İstanbul Bayezid, Veliiyeddin Efendi Kütüphanesi Mecmua, No:1796, 170b-174a), Metin: Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 300.

celiği namuslu olması ile başlar"⁹⁶ diye vurgulanan iffet "*Şahsın kendini şehvetten korumasıdır.*"⁹⁷ Kaşani "*İffet ilkesinin menşei hayâdur.*"⁹⁸ derken, İlyasoğlu Ahmed "*Haya fütüvvet şartlarındandır. İnsan haya sahibi olunca halkın gözünde kıymetlenir.*"⁹⁹ der. "*Hayâ, güzel davranışlarla çirkin davranışın ayırt edilmesi, insanın kötülüklerden çekinip güzelliklere ve iyiliklere yönelmesi kuvveti, nefsin kendisinden çirkin ve ayıplanacak şeylerin çıkmasıdır*" diye anlatılır.¹⁰⁰ "*Şehvet nefsin düşmanıdır*" diye belirtilerek,¹⁰¹ şehvetin hırs, cimrilik, gibi kötü değerleri yarattığı şöyle anlatılır; "*İffet akla ve şeriata uyup heva ve hevese uymamak, adilikle aşağılığın giderilmesi, ifrat ve tefritten çekinmektir, bu şekilde hırsa ve şehvete düşkünlük kalmaz. İffet, insanı hayvanlık sıfatlarının zuhurundan men eder. İffet ne hırs ve şehveti tamamiyle yok eder ne de insanı ona düşkün bir halde bırakır, böylece insan hem şehvete düşkün olmaz, hem de cemat (cansız varlıklar) mertebesine düşmekten kurtulur. Şehvet kuvveti, hırs, tamah, cimrilik ve haset sebeplerini meydana getirir, insanın azmini zayıflatır, tembelliğe, ihmale ve fütura düşürür.*"¹⁰² Kaşani de "*İffetli olmak şehvetin üstünü gelmesi ile şehvetin yatışması arasındaki durumdur, eğitime bir şuur peyda olur*" demektedir.¹⁰³ Fütüvvetnamelerde adı ve aşağılık huyların giderilmesi, nefse ait isteklerden onların ifratından çekinmek olarak anlatılan bu ilkeye uyularak hırsa ve şehvete düşkünlük kalmaması istenir.

Fütüvvetnamelerde iffet ilkesine ait esas değerler tövbe ve cömertlik değerleridir. Semnani, bunu "*Fütüvvette ilk adım iffettir ki onun başlangıcı tövbedir*" diyerek açıklamaktadır.¹⁰⁴

Tövbe; İffet ilkesine gereken ilk değer tövbedir. Nefsin heva ve heves kuvvetlerini, hırs, tamah, cimrilik, haset gibi özelliklerinden tövbe ederek uzaklaşılır. Kaşani tövbeyi "*Allah tarafından yasaklanan şeylerden dille, işle ve niyetle dönmeyi, akıl ve şeriate kötü olup kınanan şeylerden çekinmeyi sağlar*" diye açıklar.¹⁰⁵ İlyasoğlu Ahmed "*Tövbe etmek nefisle savaştır, rağbet ve korkuyu kılıcıyla öldürüştür, gönül alçaklığı kapısını*

⁹⁶ Harput'lu Nakkaş İlyas Oğlu Ahmed, *Tuhfat-al-Vasaya*, Tercümesi: Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 209.

⁹⁷ Abd-al-Razzak Kaşani, *Tuhfat-al-İhvan*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 269.

⁹⁸ Abd-al-Razzak Kaşani, *Tuhfat-al-İhvan*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 270.

⁹⁹ Harput'lu Nakkaş İlyas Oğlu Ahmed, *Tuhfat-al-Vasaya*, Tercümesi: Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 217.

¹⁰⁰ Abd-al-Razzak Kaşani, *Tuhfat-al-İhvan*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 269.

¹⁰¹ Harput'lu Nakkaş İlyas Oğlu Ahmed, *Tuhfat-al-Vasaya*, Tercümesi: Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 218.

¹⁰² Abd-al-Razzak Kaşani, *Tuhfat-al-İhvan*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 270.

¹⁰³ Abd-al-Razzak Kaşani, *Tuhfat-al-İhvan*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 270.

¹⁰⁴ Ala-al-Devle-i Semnani, *Risalat-al Futuvva*, (İstanbul Bayezid, Veliyyeddin Efendi Kütüphanesi Mecmuası, No:1796, 170b-174a), Metin: Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 300.

¹⁰⁵ Abd-al-Razzak Kaşani, *Tuhfat-al-İhvan*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 271.

açıtır” demektedir.¹⁰⁶ “Tövbe eden Tanrının verdiği kanaat eder, nasibi olmayan elde etmek için yüzünün suyunu dökmeyiz, başkalarının payına düşene bakıp hased etmez, karnının ve belinin lezzetine tutulmaz” diyerek bu değer övülür.¹⁰⁷ Tövbe; “şehvet ve lezzete ait olan şeyleri yapmamaya ve daha önce heva ve hevese uyularak işlenen ve insana sevimli gelen böyle şeyleri işlememek için söz vermektir” diye tarif edilir. Aynı zamanda tövbe “sabretmeyi ve bu yolda ayak diremeyi öğretir” denilerek,¹⁰⁸ tövbe ile elde edilecek faydalara devamla şöyle anlatılır; “Tövbe sükun ve vekar huzurunu meydana getirir, bu değere sahip olan kötülüklerden nefret eder, kanaat ve tahammül meydana gelir rahat ve huzur bulur, övülür ve iyi ad kazanır.”¹⁰⁹ Fütüvvetnamelerde Adem Peygamberin işlediği hata yüzünden Allah’a yaptığı tövbesi, özrü örnek olarak gösterilir.

Cömertlik; İffet ilkesine sahip olmak için gereken değerlerden diğeri de cömertliktir. Bu değer ahilik teşkilatında en önde gelen değerlerdendir. Ahiliğin kelime anlamının cömertlik olduğu; Türkçe’deki akı sözcüğü *Divan-ü Lügat-il Türk*’teki anlamı ile “eli açıklık, cömertlik, yiğitlik, koçaklık” anlamına gelir denilerek anlatılır.¹¹⁰ “Cömertlik verilmesi gereken şeyi vermek, karşılık beklemeden ve bir maksat gütmeyen vermek”tir.¹¹¹ “Ahinin iki alemde de candan gönülden cömert olması gerekir, fasık cömertlikle cennete gider ama zahit nekesse çirkinleşir kalır” diyerek açıklanır.¹¹² “Cömertlik oldu mu fütüvvet de olur, huyların en yücesi bağışlamaktır, en üstün huy cömertliktir” diye vurgulanır.¹¹³ İlyas oğlu Ahmed “Dünyada insanların uluları cömertlerdir, ihvandana muhtaç olanlara malını bağışlamak cömertliktir, dostlara ihsan ve keremi terk etmek zulümdür, onlara karşı haksızlıktır” diyerek açıklar.¹¹⁴ Kaşani, “Selam vermek bile bağıştır, bağışlamanın kemali hayırlara ve ahirete ait kullulukları da ihsan etmektir” der.¹¹⁵ Nasiri “Cennet cömertler yurdudur, fütüvvet sahibinin cömert olması gerek, cömertliği sanat edinir” diye öğüt verir.¹¹⁶ “Cömertlik dallarını yakalayanı o

¹⁰⁶ Harput’lu Nakkaş İlyas Oğlu Ahmed, *Tuhfat-al-Vasaya*, Tercümesi: Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 218.

¹⁰⁷ Abd-al-Razzak Kaşani, *Tuhfat-al-İhvan*, Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 272.

¹⁰⁸ Abd-al-Razzak Kaşani, *Tuhfat-al-İhvan*, Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 271.

¹⁰⁹ Abd-al-Razzak Kaşani, *Tuhfat-al-İhvan*, Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 272.

¹¹⁰ Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989, Sayfa 240.

¹¹¹ Abd-al-Razzak Kaşani, *Tuhfat-al-İhvan*, Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 272.

¹¹² Nasiri, *Fütüvvet-name Nüshası*, Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 318.

¹¹³ Abd-al-Razzak Kaşani, *Tuhfat-al-İhvan*, Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 273.

¹¹⁴ Harput’lu Hakkaş İlyas Oğlu Ahmed, *Tuhfat-al-Vasaya*, Tercümesi: Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 219.

¹¹⁵ Abd-al-Razzak Kaşani, *Tuhfat-al-İhvan*, Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 274.

¹¹⁶ Nasiri, *Fütüvvet-name Nüshası*, Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 312-325.

dal cennete götürür" denilerek,¹¹⁷ Hazreti Muhammed'in cömertliği örnek olarak gösterilir.

ŞECAAT ilkesi (Yüreklilik, yiğitlik) Bu ilke de Ahilerin uymaları gereken ana ilkelere aittir. Korkmamak, yürekli olmak bu şekilde kendine ve çevresine faydalı olmaktır. Semnani, "*Şecaat korkaklıkla kızgınlık arasında itidaldir*" der.¹¹⁸ Şecaat ilkesinin iki ana değeri tevazu (gönül alçaklığı) ve emniyet değerleridir. Nasırı; "*Yiğit, civanmert bütün Tanrı mahlukatına iyilik eder*".¹¹⁹ diyerek bu esas ilkeyi vurgular.

Tevazu; Tevazu Şecaat ilkesinin yani yüreklilik mertebesinin ilk basamağı olarak kabul edilir. Tevazu nefsin ululanma, haset, kin, hiddet gibi özelliklerinden kurtulmakla olur. Böylece nefis huzur ve sükuna kavuşur. Tevazuya sahip olan; "*Herkesi insafla muamele eden fakat kimseden insaf beklemeyen*" kişidir,¹²⁰ Zerkub da "*Fütüvvet sahibi halka acıyan, onları esirgeyen, ayıpları örten, herkesin gönlünü hoş edendir; O ayıpları örter eşik gibi ayaklar altına döşenendir, asla kötü söylemez, asla kötü görmez*" diyerek tevazuyu açıklar.¹²¹ Kaşifi "*Fütüvvet sahibi ululanmaz, insanlara yakınlık ve merhamet eder*" der.¹²² Nasiri de "*Heva ve hevesine uyma, toprak gibi tevazuda bulun, dokuzuncu kat göğe çıkmaya çalışma*" diye öğüt verir.¹²³ Burgazi yiğitlik yapan için "*Fütüvvet tefsiri oldur kim kişi kendi yoldaşını fesat işten ve yavuz işten saklaya, Fütüvvet oldur ki hiç hasmı olmaya*" diye özetler.¹²⁴ Tevazu sahibi haset etmez bu sebepten Nasırı; "*Gönlünde haset olmamalı, hasetçi fayda görmez, kendini zahmete sokar*" diye açıklar.¹²⁵

Emniyet; Yüreklilik ilkesinin önemli bir değeridir. Eminlik insana tevdi edilen şeyleri korumak onları ehline vermek ve halkın sırlarını ağıyardan saklamaktır. Emin olma; sakın olma, olgun davranmadır. Emniyete yüreklilikle ulaşılır. Ahi hem kendinden emin olmalı hem de etrafı ondan emin olmalıdır. Kaşani "*Eminlik hem kendisi korkmamak, insana tevdi edilen şeyleri korumak, onları ehline vermek ve halkın sırlarını ağıyardan saklamaktır*" derken,¹²⁶ "*Korku ve müsibet anla-*

¹¹⁷ Harput'lu Hakkaş İlyas Oğlu Ahmed, *Tuhfat-al-Vasaya*, Tercümesi: Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 214.

¹¹⁸ Ala-al-Devle-i Semnani, *Risalat-al Futuvva*, (İstanbul Bayezid, Veliyyeddin Efendi Kütüphanesi Mecmuası, No:1796, 170b-174a), Metin: Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 300.

¹¹⁹ Nasırı, *Fütüvvet-name Nüshası*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 313.

¹²⁰ Nasırı, *Fütüvvet-name Nüshası*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 313.

¹²¹ Necm-i Zer-kub, *Fütüvvet-name*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 242.

¹²² Kaşifi, *Fütüvvet-Name-i Sultani*, bilgi: Abdülbâki Gölpınarlı, "Fütüvvet-Name-i Sultani ve Fütüvvet Hakkında Notlar", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 17, Ekim 1955-Temmuz 1956, No:1-4, Sayfa 131.

¹²³ Nasırı, *Fütüvvet-name Nüshası*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 321.

¹²⁴ Burgazi, *Fütüvvet-Name*, Metin: Abdülbâki Gölpınarlı, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 15, Ekim 1953-Temmuz 1954, No:1-4, Sayfa 121.

¹²⁵ Nasırı, *Fütüvvet-name Nüshası*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 324.

¹²⁶ Abd-al-Razzak Kaşani, *Tuhfat-al-İhvan*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 282.

rında bağırıp elemlememek, büyük olaylarda tehlikeli durumlarda gönlünü bozmamak üzere kendini yetiştirmesidir.”¹²⁷ “Ahi Tanrıdan başka kimseden korkmaz” sözleriyle açıklar. Zerkub “Emniyet herkes hakkında iyi düşünceli olmak, İnsanları elinden ve dilinden emin bulunmaktır” der.¹²⁸ “Şüpheli korku ve ıstırapı çeker, emniyete ulaşmayan daima ürker, korkar, gönlü kötüleşir” diyerek bu duygularla başa çıkmanın yollarını gösterilir. “Emniyet şiddet, kuvvet ve yiğitlik demelerinde ayak diremektir”¹²⁹ veya “Nefis cevherinin ondan kötülükler çıkmasından korkulmayacak bir dereceye gelmesidir”¹³⁰ diye anlatılır. Ahiler “Ecelin mukadder olduğunu ve ömür miktarının tayin edilmiş bulunduğu düşünülünce, her olacak şeyin ezelden takdir edildiği anlaşılır ve hiçbir düşmandan korkulmaz”¹³¹ diyerek kendilerini böylece eğitilmelerini ister.

HİKMET İkesi (Bilgelik) Hikmet ilkesi, bilgeliğin önemini ortaya koyan ve Fütüvvetnamelerde önemli bir yeri olan ilkelerdendir Hikmet sözde ve işte en iyiyi, olması gerekeni fark etmek en iyiyi yakalamaktır. “Hikmet, bilgeliğin temeli ve dayanağıdır.”¹³² Semnani, “Hikmet, cerbezeye (güzel konuşma becerikliliğinin kurnazlıkla kullanılması) aptallık arasında itidaldir”¹³³ diye tarif eder. Bilgeliğin esasta olması, gösterişe olmamasına dikkat edilir. “Hikmetten maksat maddeyi olduğu gibi anlamak, işlerde doğru ve gerçeğe uygun davranmak, söz ve iş doğruluğunu meleke haline getirmek”tir. “Doğru davranıştaki niyet; Halk görsün, sevap kazanayım, karşılığında bir şeye erişeyim, şöhrat yada ad san sahibi olayım beni övsünler diye olmamalıdır, bu sebeple insan her yapacağı işte her bulunacağı hareketinde adam akıllı düşünmesi ve Allah rızasından başka maksat beklememesi gerekir” diyerek özetlenir.¹³⁴ Hikmetin esas değerleri doğruluk ve hidayettir.

Doğruluk; “Doğruluk hikmetin temeli ve dayanağı, ilk basamağıdır”.¹³⁵ Kaşani “Doğruluk hayırlarla, kutlulukların ve olgunluğun mayasının hamurudur, hepsi onunla yol bulur”¹³⁶ demektedir. Fütüvvette niyette doğruluk ve sözde doğruluk esastır.

¹²⁷ Abd-al-Razzak Kaşani, *Tuhfat-al-İhvan*, Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 276.

¹²⁸ Necm-i Zer-kub, *Fütüvvet-name*, Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 236.

¹²⁹ Abd-al-Razzak Kaşani, *Tuhfat-al-İhvan*, Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 277.

¹³⁰ Ala-al-Devle-i Semnani, *Risalat-al Futuvva*, (İstanbul Bayezid, Veliyyeddin Efendi Kütüphanesi Mecmuası, No:1796, 170b-174a), Metin: Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 302.

¹³¹ Abd-al-Razzak Kaşani, *Tuhfat-al-İhvan*, Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 277.

¹³² Abd-al-Razzak Kaşani, *Tuhfat-al-İhvan*, Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 277.

¹³³ Ala-al-Devle-i Semnani, *Risalat-al Futuvva*, (İstanbul Bayezid, Veliyyeddin Efendi Kütüphanesi Mecmuası, No:1796, 170b-174a), Metin: Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 300.

¹³⁴ Abd-al-Razzak Kaşani, *Tuhfat-al-İhvan*, Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 278.

¹³⁵ Abd-al-Razzak Kaşani, *Tuhfat-al-İhvan*, Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 277.

¹³⁶ Abd-al-Razzak Kaşani, *Tuhfat-al-İhvan*, Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 280.

"Fütüvvetin esası doğru söylemek, doğru gitmektir."¹³⁷ "Doğruluk ulu bir asıl, büyük bir adım ve yüce bir kademdir"¹³⁸ "Yalan ve riyayı atmaktır"¹³⁹ diyerek vurgulanır. "Fütüvvette söz ve iş doğruluğunu meleke haline getirmek" gerekmektedir. "İnsanlar söz söylemek hassası ile diğer canlılardan ayrılır, İnsan bu sıfatla yücelmiştir"¹⁴⁰ diyerek sözün önemine değinilir. "Söz doğru olmazsa sözün amacı ortaya çıkmaz, insan hayvan derecesine düşer, Peygamberimiz yalan söyleyende müriyet olmaz demiştir"¹⁴¹ diyerek doğru sözün insanca bir değer olduğuna değinilirken, "Doğruluk Kuranda sözü doğru söylemek diye tarif edildiğinden yalan söylememektir" diyerek örnek verilir. Kuranda "emredildiğin gibi doğru ol"¹⁴² diye geçer, "Erlük doğruluktan ibarettir", "Doğru söylemek doğru gitmektir. Kuranda emredildiğin gibi doğru ol"¹⁴³ diye geçer. Nasırı, "Arif kişi doğru sözden başka bir söz söylemez, doğruluk Tanrı vasıflarındandır, yalandan sakınmak gerektir ki sinek gibi ayran içine düşmesin"¹⁴⁴ diye öğüt verir. "Doğruluk ulu bir asıl, büyük bir adım ve yüce bir kademdir" denilerek, İsmail Peygamberin hayatında gösterdiği doğruluğu örnek olarak gösterilir.

Hidayet; Hikmet ilkesinde önem verilen değerlerdendir. "Başarı yardımıyla gönül gözünün açılması, kalbin görmesidir."¹⁴⁵ "İyi ve üstün sıfatlarla, güzel ve iyi huyları edinmektir. Civanmertleri bezeyen, güzelleştiren yücelten ve olgunluğa ulaştıran beğenilmiş ve güzel huy ve adetlerle, temiz sıfatları ve iyi sıfatlarla seçilmiş edepleri tanımaya, bilmeye yol bulmaktır" diye tanımlanır. "Hidayetten fikir isabeti, rey düzgünlüğü, söz doğruluğu, amel iyiliği meydana gelir, hidayet güzelle çirkinin ayırt edilmesi, insanın kötülüklerden çekinip güzel ve iyiye yönelmesi, bir şuur peyda etmektir"¹⁴⁶ diye önemi vurgulanır.

ADALET İlkesi (Hakkı gözetme, herkese hakkını verme) Adalet ilkesi Fütüvvetnamelerde çok önem verilen bir ilkedir. Adaletin özü "Her şeyden hakkını almak, her şeyin hakkını vermek" olarak tarif edilir.¹⁴⁷ "Bütün üstünlüklerin toplanması ve

¹³⁷ Necm-i Zer-kub, *Fütüvvet-name*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 235.

¹³⁸ Abd-al-Razzak Kaşani, *Tuhfat-al-İhvan*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 279.

¹³⁹ Harput'lu Nakkaş İlyas Oğlu Ahmed, *Tuhfat-al-Vasaya*, Tercümesi: Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 209.

¹⁴⁰ Abd-al-Razzak Kaşani, *Tuhfat-al-İhvan*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 278.

¹⁴¹ Abd-al-Razzak Kaşani, *Tuhfat-al-İhvan*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 278.

¹⁴² Abd-al-Razzak Kaşani, *Tuhfat-al-İhvan*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 280.

¹⁴³ Abd-al-Razzak Kaşani, *Tuhfat-al-İhvan*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 280, 278.

¹⁴⁴ Nasırı, *Fütüvvet-name Nüşası*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 324.

¹⁴⁵ Abd-al-Razzak Kaşani, *Tuhfat-al-İhvan*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 279.

¹⁴⁶ Abd-al-Razzak Kaşani, *Tuhfat-al-İhvan*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 262.

¹⁴⁷ Necm-i Zer-kub, *Fütüvvet-name*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 243.

kuvvetlerin birbiriyle uyuşması ve uzlaşması ile hasıl olan bir haldir.¹⁴⁸ "Adalet eş-yayı (zahirde cismani haller ve işler, batında nefsanî kuvvetler ve olgunluklar) yerlerine koymaktır."¹⁴⁹ diye tarif edilen Adalet "zulmetmekle zulme uğramak arasında-
dır itidaldir (orta oluş aşırı olmamak, ölçülülük)"tür.¹⁵⁰ Bütün ilkeler Adaletin altın-
dadır ve ona tabi olarak düşünülür. Fütüvvet eğitiminde ilk adım namuslu olmak,
uçlardan uzaklaşmak ise bu eğitimin sonu adalettir denir. "Adalet her şey hakkını
vermek ulu Tanrının buyruğunu yerine getirmektir."¹⁵¹ "Hiçbir huy adalet olmaksızın
düzelmez, doğrulmaz, olgunlaşmaz."¹⁵² "Tanrı, Onlar arasında adaletle hükmet,
şüphe yok ki Tanrı adaletle hareket edenleri sever buyurdu"¹⁵³ denilerek öğüt verilir
"Adalet bütün kuvvetleri yerli yerinde tutar, en güzel surette düzene sokar, faydası
bütün halkı kapsar",¹⁵⁴ "Adalet tahakkuk olmadıkça kalpler kötülüklerden kurtula-
maz, ileri gidemez ve olgunlaşmaz"¹⁵⁵ denilerek bu ilkenin önemi vurgulanır. "Ada-
let benlikte bir sükun ve huzur yaratır."¹⁵⁶ "Sevgi adaletin gönüldeki gölgesidir",
"Adalet herkesin olgunluğa ulaşmasında müsaemet ve muvaffakat göstermektir";
"Adalet İtidal ifrat ve tefrikten ibaret olan iki tarafın arasında bir ortalama hal-
dir."¹⁵⁷ "Adaletle muamelede bulunmak, güzel ortaklıkta bulunmaktır, kendi fay-
dasını başkasının zararında görmemektir."¹⁵⁸ denilir. Huy adaletle düzelir, doğrulur,
olgunlaşır, hak ve halkla muamelede Adalet esastır diyen ahiler, merasimlerinde
kullandıkları ve önemli bir sembol olarak kabul ettikleri *tuz*'u adaletin sembolü ola-
rak kabul ederler. Adalet'in iki önemli değeri *vefa* ve *nasihat*tur. Semnani de "öğüt
ve *vefa* adaletle aittir"¹⁵⁹ diyerek bu değerlere işaret eder.

¹⁴⁸ Abd-al-Razzak Kaşani, *Tuhfat-al-İhvan*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 281.

¹⁴⁹ Abd-al-Razzak Kaşani, *Tuhfat-al-İhvan*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 281.

¹⁵⁰ Ala-al-devle-i Semnani, *Risalat-al Futuvva*, (İstanbul Bayezid, Velîyeddin Efendi Kütüphanesi Mecmuası, No:1796, 170b-174a), Metin: Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 300.

¹⁵¹ Necm-i Zer-kub, *Fütüvvet-name*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 244.

¹⁵² Abd-al-Razzak Kaşani, *Tuhfat-al-İhvan*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 268.

¹⁵³ Abd-al-Razzak Kaşani, *Tuhfat-al-İhvan*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 280.

¹⁵⁴ Abd-al-Razzak Kaşani, *Tuhfat-al-İhvan*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 281.

¹⁵⁵ Abd-al-Razzak Kaşani, *Tuhfat-al-İhvan*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 268.

¹⁵⁶ Ala-al-devle-i Semnani, *Risalat-al Futuvva*, (İstanbul Bayezid, Velîyeddin Efendi Kütüphanesi Mecmuası, No:1796, 170b-174a), Metin: Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 300.

¹⁵⁷ Ala-al-devle-i Semnani, *Risalat-al Futuvva*, (İstanbul Bayezid, Velîyeddin Efendi Kütüphanesi Mecmuası, No:1796, 170b-174a), Metin: Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 300.

¹⁵⁸ Abd-al-Razzak Kaşani, *Tuhfat-al-İhvan*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 283.

¹⁵⁹ Ala-al-devle-i Semnani, *Risalat-al Futuvva*, (İstanbul Bayezid, Velîyeddin Efendi Kütüphanesi Mecmuası, No:1796, 170b-174a), Metin: Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 300.

Vefa; Adalet ilkesi için sahip olunması gereken değerlerdendir. Vefa sözünde durma, sözünü yerine getirme demektir. Burgazi "*Güzel huylar vefa göstermekle tamamlanır vefa yaratılış kuvvetinin kemali ve olgunluğudur, Fütüvvet vefadır ahi kendi yoldaşına dahi vefa kıla*" diye öğüt verir.¹⁶⁰ Kaşani de, vefayı "*Halka vefa etmek sevginin sağlam çözülmez ipine yapışmaktır, dostluk ve kardeşlik hükümlerine, sadakat haklarına riayet etmektir*"¹⁶¹ diye tarif eder. "*Ahiler Tanrı ahidine vefa ederler, misakı bozmazlar.*"¹⁶² "*Vefa ezeli ahdin uhdesi yerine getirilmesi, kardeşlerinin ahidini koruma, ihsanda bulunma, sadakat ehlinin haklarına riayet etme, kardeşlik şartlarından gerekli olanları yerine getirmeye çalışmaktır.*"¹⁶³ Nasri de "*Ahinin vaadinde durmazlık etmemesi gerek, söğüte bu yüzden hilâf (yalan söyleyen sözünde durmayan) derler çünkü yapraklanır, meyva vermez, vadinden dönmez sözü Allah içinde makbuldür*" diye örnek verir.¹⁶⁴

Fütüvvetnamelere göre eğitimde doğru değerler verilirken doğru olmayanlar, Fütüvveti bozan şeyler, yapılmaması gerekenler de verilmelidir; Kendini üstün görmek, benliğini ön plana almak, israf etmek, gevşeklik, yumuşaklık, kızmazlık, övünmek gibi huyların oluşmaması varsa vazgeçilmesi için çalışılır.

AHI'NİN NİTELİKLERİ

Ahilik eğitiminde belli ahlak değerlerine sahip olmak önemli olmakla beraber, bu değerlerin davranışlara aksetmesi esastır. Davranışlara aksetmeyen iyi değerler sahip olunmamış olarak kabul edilir. "*Amelsiz ilme değer verilmez*" esas düsturdur. Bilginin olgunluğu davranışla belirir. Gaybi, ahinin sahip olması gereken nitelikleri anlatıldıktan sonra; "*Beline kuşak kuşatmaktaki amaç bütün bu nitelikleri amele (davranışlara) getirmektir, yalnız demek değildir*"¹⁶⁵ diyerek bu önemi vurgular. Kaşani "*İşle doğrulanmayan her söz beyhudedir*"¹⁶⁶ diyerek davranışlara yansıyan bir eğitimi esas alıyor. Ahi aldığı eğitimle belli niteliklere sahip olmalı ve öyle davranmalıdır. Bu nitelikleri Gaybi Ahilerin edepi ve şartlarında şöyle sıralar; "*Ullara hizmet ede, aşağıdakilere şefkat ide, dostlara tevazu ide, sözünü bilip söyleyecek, iyilik eyleyecek, ataya-anaya izzet eylemek; gıybet kılmamak, sulh-engiz olmak, komşulara iyilik etmek, kimsenin malına, rızıkına tama etmemek, sabır ehli olmak,*

¹⁶⁰ Burgazi, *Fütüvvet-Name*, Metin: Abdülbâki Gölpınarlı, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 15, Ekim 1953-Temmuz 1954 No:1-4, Sayfa 121.

¹⁶¹ Abd-al-Razzak Kaşani, *Tuhfat-al-İhvan*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 285.

¹⁶² Abd-al-Razzak Kaşani, *Tuhfat-al-İhvan*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 284.

¹⁶³ Abd-al-Razzak Kaşani, *Tuhfat-al-İhvan*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 284.

¹⁶⁴ Nasri, *Fütüvvet-name Nüshası*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 324.

¹⁶⁵ Şeyh Seyyid Gaybi Oğlu Şeyh Seyyid Hüseyin, *Fütüvvetname*, (Ankara Maarif Kütüphanesi, No:0355/1-3); Metin: Abdülbâki Gölpınarlı, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 17, Ekim 1955-Temmuz 1956, No:1-4, Sayfa 103.

¹⁶⁶ Abd-al-Razzak Kaşani, *Tuhfat-al-İhvan*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 282.

şükür ehli olmak, sır saklamak, ayıp örtmek, kimseyi incitmek.¹⁶⁷ Nasrî, bu nitelikleri; "Cömertliği ve iyi sözü sanat edin, kötülükten sakın, kendisine yapılmasını istemediğini kimseye yapma,¹⁶⁸ kendini başkalarından üstün tutma, civanmert bütün Tanrı mahlukatına iyilik eder, nefsinin dileğini reddeder, bütün mahlukun dileğini reddetmez"¹⁶⁹ diyerek özetliyor. Kaşani ise ahinin niteliklerini "Halkın iyiliğini istemek, halkı uzlaştırmak, dostu az olan kişi kötü kişi bil, fakat dostu olduğu halde elinden çıkararak ondan da beterdir, Fütüvvetin afetleri nefsin kendini üstün görmesidir, beşeri vasıfların, mevki, büyüklük sevgisi, üstünlük, saltanat isteği, heva ve heves yok olmalıdır israftan kaçınmak, kızmak ve taşkınlıkta bulunmak kötüdür"¹⁷⁰ diyerek sıralamıştır. İlyasoğlu Ahmed; "Üç şeyden sakının; Yalan, hırs, tamah. Sözlerinde doğru olan, amellerini en güzel bir hale getirmeye çalışan, sırlarını saklayan, ahdi koruyan, sevgiye riayet eden, doğrulukla arılıkla muamelede bulunan, yalanı ve riyaı atan, helal kazanca koyulan..."¹⁷¹ ahilik niteliklerine sahiptir der. Kaşifi, ahinin niteliklerini oniki maddede özetlemiştir; "Fütüvvetin altı zahiri, altı batini temeli vardır. Dış temeller; dilini, kulağını, gözünü, elini, ayağını, karnını ve fercini haramdan korumak. İç temeller cömertlik, alçak gönüllülük, kanaat, bağışlamak, ve merhamet etmek, ululanmamak, yakınlık ve ulaşma makamına iyiden iyiye yönelmek."¹⁷² Zerkub ise bu nitelikleri kırk iyi nitelik olarak bilinmesini ister; "Ahilerin Kırk iyi sifata yönelmesi gerekir; Bilgi, halimlik, kerem, cömertlik, yiğitlik, sebat, ağır başlılık, vefa, utanmak, esirgemek, zahülük, takva, lutf, varını bağışlamak, iyi huy, eminlik, hak tanıma, alçak gönüllülük, doğruluk, yürek temizliği, acımak, ih-sanda bulunmak, sabretmek, şükretmek, razı olmak, herkesle güzel geçinmek. sevgi, hizmet..."¹⁷³ diyerek bu nitelikleri sıralar .

SONUÇ

Osmanlı Devlet'inin teşkilat, bilim ve kültürünün oluşmasında Selçuklu ve Beylikler döneminin etkisi bilinmektedir. Anadolu Türklerinin yaşayışları, kültür ve ahlaki değerleri Osmanlı Devletinde de geçerli değerler olarak devam etmiştir. Osmanlı esnafının ahlaki değerleri Ahilik teşkilatının kurduğu düzen ve öğretiden etkilenmişti. Osmanlı Devleti'nde serbest hekimlik yapan tabip, cerrah, kehhâl de

¹⁶⁷ Şeyh Seyyid Gaybi Oğlu Şeyh Seyyid Hüseyin, *Fütüvvetname*, (Ankara Maarif Kültürhanesi, No:0355/1-3); Metin: Abdülbâki Gölpınarlı, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 17, Ekim 1955-Temmuz 1956, No:1-4, Sayfa 103.

¹⁶⁸ Nasrî, *Fütüvvet-name Nüshası*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 325.

¹⁶⁹ Nasrî, *Fütüvvet-name Nüshası*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 313.

¹⁷⁰ Abd-al-Razzak Kaşani, *Tuhfat-al-İhvan*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 282, 283, 285.

¹⁷¹ Harput'lu Nakkaş İlyas Oğlu Ahmed, *Tuhfat-al-Vasaya*, Tercümesi: Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 209.

¹⁷² Kaşifi, *Fütüvvet-Name-i Sultani*, bilgi: Abdülbâki Gölpınarlı, "Fütüvvet-Name-i Sultani ve Fütüvvet Hakkında Notlar", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 17, Ekim 1955-Temmuz 1956, No:1-4, Sayfa 131.

¹⁷³ Necm-i Zer-kub, *Fütüvvet-name*, Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, No:1-4, Sayfa 245.

diğer meslekler gibi esnaf gurubunun içinde yer alıyordu. Osmanlı hekiminin ahlaki değerlerini anlayabilmek için yaptığımız çalışmada, esnaf tabibin değerlerini de tanımalıydık. Bu sebepten çalışmamızı Osmanlı hekiminin ahlaki değerlerine etki eden önemli bir öğretiyi “Ahilik teşkilatındaki ahlaki eğitimi” ön plana aldık. Ahilikte ahlaki eğitimin esas alındığı fütüvvetnameleri inceleyerek bu değerleri saptamaya çalıştık. Anadolu’da yazılmış, okunmuş, kullanılmış fütüvvetnamelerden 13. yüzyıldan başlayarak ilk 300 yılda yazılanları ele aldık. Ahilik teşkilatında meslek eğitimi sırasında ahlaki eğitim de ağırlıklı olarak verilirdi. Fütüvvetnamelerde ahlak eğitimi için en önde gelen değer “akıl” ve “bilgi” idi. Bu eğitim için gerekli olan bilgiye ulaşmakta akli kullanmak gerektiği belirtilirdi. Ahlak öğretisinde dört ilke ve sekiz değer esas alınmıştır.

İffet, Şecaat, Hikmet, Adalet ilkeleri ve bu ilkelerin değerleri geniş olarak anlatılır. Bu ilkelere uyanlar zamanla iyi niteliklere sahip olacaktırlar. Bu nitelikler ahinin davranışlarına aksetmeli iyi değerlere sahip olanlar bunu davranışlarıyla ispat etmeliydiler. Ahiler “Asla kötü görmez, asla kötü söylemez, ayıpları örten, halka acıyan ve onları esirgeyen kişidir”. Bu eğitimin en önemli kısmı edinilen güzel ahlakın ve iyi değerlerin topluma yansıtılmasıdır. Bu teşkilatta ortak özellik “Birlik içinde olmak”tır. Bu birlik kendi toplulukları, kendi üyeleri için değil, çevresindeki bütün insanlar için düşünülen bir birliktir. Ahi’ye verilen eğitimde, din, ırk ve diğer konularda hiçbir seçim yapmadan halkı hoş görmek, halkı düşünmek ve halk için çalışmak sorumluluğu verilir. Ahi “Birlik gözüyle bütün halkı vücudun parçaları olarak görüp kendi uzunca bilir”. Bu topluluk için cömertlik ve ihsan (vermek) esas prensiptir. Bunun sonucu da “Toplumla hizmet”tir.

İlyas oğlu Ahmed “Fütüvvet hükümleri dinden seçilmiştir, hükümleri akla tahakkuk eder, gidilen yolu toplumun nizamına aittir.” der. Semnani de “Bilginin şerefi (üstünlüğü), konusunun şerefine, gayesinin yüceliğine ve faydasının umumi oluşuna bağlıdır.” der. Fütüvvet öğretisinde verilen bilgi insanın şerefli bir varlık olduğu konusunu işler, amacı Allah’a yaklaşmak bunun için insana hizmettir. Ahi ahlak öğretisini, bilgisini ve hizmetini tüm insanlara açtığı için de faydası umumi ve gayesi yücedir.

Osmanlı hekimi genelde bu ahlaki baz içinde yetişmiştir.